

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

3 | 2020

1. 8. – 31. 10. | V cyklu Příroda v ilustraci vystavuje Martina Nacházelová na loveckém zámku Ohrada
 28. 8. | Noc netopýrů na Josefovských loukách, od 16:30; www.josefovskelouky.cz
 11.–13. 9. | Víkend pro rodiny s dětmi (kapacita obsazena)
 21. 9. | Žákovská ornitologická konference, Praha, Toulcův Dvůr;
www.birdlife.cz/zakovska-konference-2020
 24. 9. | Stánek ČSO na Konferenci o ekovýchově v Praze
září a říjen | Festival ptactva na mnoha místech republiky;
 aktuální informace na www.birdlife.cz
 10. 10. | Stánek ČSO na NGO Marketu v Praze
 16.–18. 10. | Východočeská konference a volební schůze ČSO, hospitál Kuks;
www.birdlife.cz/pozvanka-na-konferenci-vcp-cso/
 31. 10. | Zazimování ptačího parku Josefovské louky, od 9:00; www.josefovskelouky.cz
 1.–14. 11. | První zimní sčítání v rámci liniového sčítání druhů (LSD); www.birdlife.cz/lsd

Orientační přehled exkurzí ČSO

rok 2021

Izrael – desetidenní letecký zájezd, březen

Carnegie a kaňon řeky Verdon – týdenní autobusový zájezd, 27. 4. – 2. 5.;
 přesun termínu z roku 2020

Znojensko a NP Podyjí – víkendový autobusový zájezd s vlastní dopravou na místo,
 konec května; přesun termínu z roku 2020

Irsko – týdenní letecký zájezd, 3.–10. 7.;
 přesun termínu z roku 2020

Západní Gruzie – podzimní tah dravců,
 desetidenní letecký zájezd, září

Děkujeme všem klientům za pochopení
 a trpělivost v této pro cestování
 nelehké době.

Aktuální informace naleznete
 na birdlife.cz/exkurze a primaroute.cz.

podzim 2020

Hortobágy – podzimní tah jeřábů, čtyřdenní
 víkendová autobusová exkurze, 25.–28. 9.

Pozorování ptáků při výlovu rybníků v Jižních
 Čechách – jednodenní autobusová exkurze

Etiopie – dvoutýdenní letecký zájezd, 7.–21. 11.

Východočeská pobočka ČSO vás zve na
 7. ročník konference
**Metody a výsledky výzkumu
 ptačích populací**
 16.–18. 10. v hospitálu Kuks

Přednášky a exkurze
 do ptačího parku Josefovské
 louky a na nádrž Rozkoš
 Přihlášky do 30. 9. na
www.vpcpsoc.cz

Druhý Atlas hnízdního rozšíření ptáků Evropy

- pokryto 96 % území Evropy
- 1000 stran
- údaje o 596 ptačích druzích
- více než 1300 map

Vyjde letos v prosinci. Předpokládaná cena 100 €. Předobjednání se slevou za cenu 80 € bude možné v září! Sledujte web www.birdlife.cz.

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXVII, číslo 3/2020

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).
 Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov,
 tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: ptacisvet@birdlife.cz

Redakční rada: Alena Klvaňová, šéfredaktorka;
 Jaroslav Cepák, Gabriela Dobruská, Lucie Hošková, Barbora Kaminiecká,
 Jiří Sládeček, Věra Sychrová, Zdeněk Vermouzek, Lukáš Viktora

Vychází čtyřikrát ročně. Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 350 Kč.
 Obsah a všechna čísla najdete v pdf na www.birdlife.cz/ptacisvet.

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček (www.kalacek.cz) | Tisk: Grafotechna plus, s. r. o., Praha

Jazyková korektura: Milan Bronclík

Toto číslo vyšlo 10. 8. 2020 v nákladu 4200 výtisků.
 Uzávěrka příštího čísla je 30. 9. 2020. Vyjde v listopadu.
 Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.
 Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.
 Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Jeřábek lesní (*Tetrastes bonasia*) na snímku Radomíra Šálka.
 Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.
 Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.
 Navštivte webové stránky časopisu birdlife.cz/ptacisvet
 a profil na Facebooku facebook.com/Ptacisvet.

Obsah

- 1 | Úvodník / Zdeněk Vermouzek
 1 | Z terénu i z kanceláře / Věra Sychrová

Co přinesl poštovní holub

- 2 | Soubor motáků / Radek Potopalský
 2 | Vlaštovky a jiříčky / Milan Sláma

Letem ptačím světem Bány Kaminiecké

- 3 | Nevítaných návštěvníků přibývá
 3 | Kakapo sovi unikl jen o vlásek
 3 | Život v oblacích

Z domova

- 4–5 | Zajímavá pozorování od dubna do července / Ondřej Boháč,
 Jan Grünwald, Jakub Macháň, Jan Studecký

Objektivem...

- 6–7 | Objektivem Radomíra Šálka

Rozhovor

- 8–10 | Nás hned tak něco neodradí. Rozhovor s Růženu a Karlem
 Machačovými / Alena Klvaňová

Rady, tipy, návody

- 11–12 | Komunitní pítka pro ptáky v Sedlčanech / Alena Klvaňová

Ptačí svět v říši umění

- 12 | Albatros a Píseň o starém námořníkovi / Daniel Razím

Poznáte...?

- 13–16 | Poznáte skřivany? / Libor Praus, Jan Hošek

Mladým ornitologům

- 17 | Krutihlavovy hlavolamy / Vladka Sládečková
 17 | Poleť se mnou do přírody / Gabriela Dobruská

Zajímavosti z ptačí říše

- 18–20 | Pozor, hnízdo na pravoboku! / Gašpar Čamík
 21 | Chování husic rezavých během jejich prvního hnízdění v Česku /
 Antonín Gibiš

Příběhy ptáků s vysílačkou

- 22 | Soňa, samice rohořa ze záchrané stanice Buchlovice / Lenka
 Rozsypalová a kol.

V ohrožení

- 23 | (Ne)milovaný rybník Kotvice / Patrik Molitor

Ze života ČSO

- 24 | Úspěšné léto v ptačích rezervacích / Lucie Hošková, Břenek
 Michálek, Přemysl Heralt
 24 | Pomozte kolegům na Ukrajině vydat jejich první hnízdní atlas! /
 Petr Voříšek
 25 | Irbis – nová posila psí jednotky ČSO / Lucie Hošková a Klára Hlubocká
 25 | Vycházky naruby / Gabriela Dobruská

Za ptáky do světa

- 26–28 | Ptáčkaření na vlnách / Tomáš Grim

Od července
 je opět možné
 předplatit si časopisy
 Ptačí svět a Sylvia
 v e-shopu ČSO!

eshop.birdlife.cz/predplatne

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek
 zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má 4 000 členů. Pracuje na
 vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochra-
 nu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci
 BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu
 ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrože-
 ných druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmani-
 losti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně
 pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

„Ozdravení přírody je klíčem k naší fyzické a duševní pohodě a představuje spojení v boji proti změně klimatu a šíření nemocí.“ Takto uvedla koncem května Ursula von der Leyenová, předsedkyně Evropské komise, nově představenou evropskou strategii v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030. Spolu se zemědělskou strategií Farm to Fork (Ze statku na vidličku) se jedná o dva zásadní evropské dokumenty, podle kterých by se pro přírodu v Evropě mělo blýskat na lepší časy. Mimo jiného nás čeká zřízení chráněných území na 30 % evropské pevniny i moří, obnovení přirozeného toku 25 tisíc km řek, obhospodařování čtvrtiny zemědělské plochy v režimu ekologického zemědělství nebo snížení množství používaných chemických pesticidů o 50 %. V kontextu dosavadního vývoje to zní skoro jako sci-fi. Zvláště při pohledu z Česka, kde máme k rozumnému zemědělství stále hodně daleko a místo obnovování říčních niv plánuje Ministerstvo zemědělství desítky nových betonových přehrad, se může zdát, že jedno desetiletí k takové změně stačit nemůže.

Velikou výhodou lidstva je ale jeho značná přizpůsobivost. Pokud si dnes již většina obyvatel Česka uvědomuje reálně hrozící nebezpečí, která s sebou nese změna klimatu, může to vést ke stejně rychlé obměně politické reprezentace ve volbách a pak i k reálným změnám k lepšímu. Ostatně první vlašťovky už kolem sebe vidíme – za všechny stojí za to jmenovat odvážný krok pražského magistrátu, který vypověděl smlouvy stávajícím zemědělcům a po nových pachtýřích svých pozemků bude požadovat právě ekologické zemědělství. Zásluhou ČSO pak budeme vědět, jakým druhům ptáků jaká konkrétní změna pomůže a jak moc. Takové vědecky zdokumentované zkušenosti se budou hodit, až se budou změny zavádět v širším měřítku.

Kromě velkých politických úkolů a široké společenské odpovědnosti máme ovšem každý i svůj vlastní dvoreček, na kterém je stále co zlepšovat. Například ČSO ohlásila loni přechod na šetrný papír s certifikací FSC. Pro tiskárnu Grafotechna Plus, ve které se tiskne i *Ptačí svět*, to byl tak velký impulz, že prošla certifikačním procesem a tisk na papíry FSC začala nabízet. ČSO tedy nemusí měnit tiskárnu, tiskárna nepřijde o zakázky a na konci toho všeho jsou zdravější lesy a zdravější prostředí pro ptáky i pro lidi. A přesně na to bychom měli myslet při všem svém konání – od výběru politické strany ve volbách po výběr biopotravin v obchodě.

Zdeněk Vermouzek

V rekordně krátkém čase se příznivci ČSO složili na výkup šestihektarového pozemku v nově vznikajícím ptačím parku Mnišské louky. Ke shromáždění částky 1,3 milionu korun stačily pouhé dva dny. Díky obrovské odezvě můžeme podmačený pozemek nedaleko České Lípy vykoupit a začít zde vytvářet mokřadní ráj. Všem dárcům moc děkujeme! Více na straně 24.

✚ **Psovodka Klára Hlubocká si v polovině července přivezla novou posilu do protitravičského týmu – fenku Chesapeake Bay retrívra Irbis.** Přidá se ke zkušenému Vikymu a společně budou vyhledávat otrávené návnady a jejich oběti. Díky štědrosti dárců má Irbis zajištěnou i veškerou péči na první rok a ještě nakoupíme šest fotopastí, které pomohou hlídat hnízda vzácných dravců. Přispívat na podporu protitravičské jednotky lze na portálu darujme.cz/projekt/1203285 i nadále. Více na straně 25.

✚ **Vyzvali jsme veřejnost ke sledování hnízd čápů bílých a zadávání informací o mláďatech.** Letos jsme poprvé překonali hranici 700 zapojených dobrovolníků. Více na birdlife.cz/capi.

✚ **V polovině června jsme desátým dílem zakončili pořad Ornitolog na drátě, který jsme vysílali v době koronavirové krize.** Živé přenášené webináře k obrazovkám přitáhly tisícovky diváků. O tom, zda budeme s vysíláním pokračovat, rozhodneme po prázdninách. Záznamy jednotlivých dílů a další informace hledejte na birdlife.cz/ornitolog-na-drate.

✚ **Káni lesní nalezenou u Vraclavi na Orlickoústecku otrávil Stutox II, jed používaný v zemědělství na hubení hrabošů polních.** Na nebezpečí Stutoxu upozorňujeme od loňského léta a zdůrazňujeme, že je nebezpečný i pro ptáky a další živočichy, kteří na poli loví a sbírají potravu. Paradoxně jsou jedem ohroženi ti, kteří s regulací hrabošů populace přirozeně pomáhají. Loni se Stutoxem otrávil čápi, bažanti, krkavci a zajáci.

✚ **Ve spolupráci s dobrovolníky jsme od května do července pořádali sérii vycházek za ptačími sousedy.** Účastníci po celé republice pozorovali hnízdiště rorýsů, jiříček a někde také objevili i netopyry. Více na straně 25.

✚ **Na 12 polních mokřadech jižní Moravy zaznamenala Jihomoravská pobočka ČSO hnízdění kriticky ohroženého vodouše rudonohého.** Periodicky zaplavované tůně na polích pro něj představují ideální místo, podobně jako pro mnoho dalších vzácných živočichů vázaných na vodu. Nyní je ale ohrožuje cílené odvodňování kvůli obnovám starých melioračních systémů a snažím o jejich nové vytváření.

✚ **V pátek 8. května uplynulo 75 let od konce nacistické hrůzovlády a v červnu 70 let od popravy Veleoslava Wahla během hrůzovlády**

komunistické. V jednom i druhém odboji hájily demokracii a svobodu i osobnosti české ornitologie a členové tehdejší Československé ornitologické společnosti (ČsOS), která od té doby pouze změnila jméno na dnešní ČSO. Přečtete si o hrdinech české ornitologie na webu birdlife.cz/hrdinove-ceske-ornitologie.

✚ **Naši sýččí specialisté zjistili, že houkajících samečků je v jejich jádrové oblasti na severu Čech 62, což je o šest víc než loni.** U tak malého populace, jako je ta v Česku, je důležitý každý jedinec a každý nový je zároveň důvodem k radosti. Vyšší počet samečků sýčků může svědčit o tom, že mláďata i dospělci lépe přežívali díky mírné zimě, která byla zároveň bohatá na potravu v podobě hrabošů.

✚ **Vyzvali jsme veřejnost k zaznamenávání zpěvu lejska malého.** Tento drobný ptáček podobný července se v Evropě ozývá 16 různými typy zpěvu. Kde a jak se je lejsci naučili, to je zatím předmětem výzkumu, do kterého se doposud zapojilo přes 500 lidí z 24 zemí. Více zjistíte na birds.cz/ficedula.

✚ **V květnu jsme v kampani Bezpečná zahrada představili tipy, jak udělat dům a zahradu přívětivou pro ptáky a další živočichy.** Největší ohlas na sociálních sítích zaznamenalo video, kde jsme radili, jak připravit jiříčkám materiál na hnízda. Tento příspěvek vidělo přes 900 tisíc lidí.

✚ **Informovali jsme o dvou nezávislých případech z Hodonínska a Královéhradecka, kdy traviči zabili rodinu hnízdících orlů mořských.** Naši kolegové z pobočných spolků obě hnízda chránili ve spolupráci s lesníky, kteří na místě zastavili práce, aby měli orlí klid na hnízdění. Vše ale zmařil jed karbofuran, který tu nastražili traviči. Na Hodonínsku zahynuli po otravě oba rodiče i jediné mládě. Na Královéhradecku travič zabil jednoho rodiče a kvůli tomu v hnízdě zastýdla dvě vejce. Druhý orlí rodič mláďata sám odchovat nedokáže.

✚ **Koncem dubna jsme vyzvali veřejnost, aby podpořila v hnízdění Ptáka roku 2020 jiříčku obecnou.** Reagovali jsme tak na mnoho případů, kdy lidé jiříčkám v hnízdění zabíjeli či shazovali rozestavená nebo hotová hnízda, a to i s mláďaty. Upozornili jsme, že zásahy do hnízdišť jsou v rozporu se zákonem. Zároveň jsme vydali osvětový leták o ochraně jiříček, který je volně ke stažení na birdlife.cz/ptak-roku-2020-jiricka-obecna.

Souboj motáků

Dobrý voják Švejk na otázku, zda je těžké fotit nádraží, odpověděl: „Lehčí než co jinýho, poněvadž se nehejbá.“ Když ale fotíte ptáky, je na pomyslném nádraží pořádný šrumeč a chce to maximální soustředění, aby člověk trefil okamžik, kdy se ten pohyb aspoň na chvíli zastaví. Mně se naskytla nečekaná příležitost při sledování boje dvou samců motáka pochopa, kdy jsem snímky mohl pořizovat ze vzdálenosti necelých 20 metrů. Sám bych si rváčů možná ani nevšiml – periferně jsem jen vnímal jakousi změť kusů slámy, válející se v poryvech větru. Až synkův výkřik „Tati, támhle se perou ptáci!“ nasměroval mou pozornost správným směrem. A pak už to šlo ráz na ráz: rychlé zastavení, zaostření a začal jsem sekat jednu fotku za druhou. Jako stativ posloužily dveře auta a se sluncem v zádech jsem se už jen modlil, aby se aspoň pár obrázků povedlo. Mým koníčkem je spíše dokumentační fotografie, a můj ultrazoom tudíž není právě ideální nástroj na pořizování špičkových snímků. Opravdový fotograf se slušnou zrcadlovkou by jistě dosáhl mnohem lepších výsledků. Měl jsem ale štěstí. Někdy se prostě zadaří. ✍ Radek Potopalský

Foto: 4x Radek Potopalský

Vlaštovky a jiříčky

Před léty jsme s manželkou v krásné krajině jižních Čech koupili chalupu. Malá odloučená vesnička, chalupa stará, ale naše. S manželkou, milovnicí přírody, jsme si říkali, že bychom ještě byli rádi, kdyby tu byly vlaštovky. Naše přání se splnilo, na jaře přilétl páreček. Nejvíce se jim líbilo v kuchyni, ale podařilo se nám je usměrnit do síně. Většinou tam byly dva páry, udělaly několik hnízd, která každoročně střídaly. Každý rok měly dvoje mláďata, pouze jednou troje, ale pak odlétaly osamoceně téměř až před mrazy. Na podlaže jsme měli kousky lina a stále uklízeli. Některé návštěvy se na to dívaly s nechutí, některé s obdivem. Byla to nádhera večer chodit a mít ochočené vlaštovky posedávající kousek od hlavy. Před odletem jich tam bývalo snad i 20. Pro nás do chalupy přinesly radost i štěstí, pověra platí. Byly tam 37 roků. Přidám jednu zajímavost – vždy před odletem, když jsme byli na zahradě, těsně kolem nás několik minut létaly, vyložené se s námi loučily. To bylo každým rokem, podle nás to nebyla náhoda.

Toužili jsme nejen po vlaštovkách, ale také po jiříčkách. Hned další rok jich několik přilétlo a udělaly si hnízda pod střechou na zápraží;

každý rok jich pak přibývalo. Když tam bylo asi osm hnízd, týden stále přišlo, hnízda se namočila a padala i s mláďaty. Byl to hrozný pohled, nevěděli jsme, jak jim pomoci. Nakonec jsme vzali mělký košíček, přidělali dráty a pověsili u jejich hnízd na zápraží. Dali jsme tam společně všechna živá mláďata, možná až 15 kusů. Zajímavé je, že se o tu kupu mladých vyplašené jiříčky staraly dále, krmily je bez ohledu na to, kdo je cí rodič. Bylo nutné situaci vyřešit. Vymyslel jsem umělá hnízda a začal je vyrábět: králičí pletivo opatlané směsí sádry a hlíny přidělané na prkénku. Postupně jsem mladé přendával do nových hnízd a staří je okamžitě krmili dále, takže většina přežila. To bylo asi před 45 roky! Možná, že to byla prvá umělá hnízda pro jiříčky, protože to

nikdo z hojných i odborných návštěv neznal, včetně řady cizinců. Postupně jsem přidělal další, až jich bylo 16. Přes léto vždy mladé jiříčky odlétly, ale na podzim se k nám před odletem vrátilo vždy mnoho jiříček, možná 150–200, možná více. Bylo to úžasné, na stromech kolem chalupy samé upovídáné jiříčky, ale to trvalo vždy jen jeden nebo dva dny, potom najednou bylo ticho a jiříčka už žádná.

Vlaštovky i jiříčky u nás byly až do roku 2007, kdy mi zemřela manželka. Našel jsem několik mrtvých, byla to ptačí chřipka? Od té doby tam žádná vlaštovka ani jiříčka nebyla. Stále na ně vzpomínám, možná šly manželku doprovodit tam nahoru. ✍ Milan Sláma

Foto: 2x Milan Sláma

Nevítaných návštěvníků přibývá

Foto: Michal Dobřes (michaldobres.com)

První husice nilské byly u nás pozorovány již v roce 1979, k prvnímu přepokládanému hnízdění došlo v roce 2006 a o dva roky později bylo hnízdění prokázáno

Nová studie, na které se podílel tým vědců z celého světa včetně Česka, varuje před zrychlujícím se tempem šíření invazních druhů. Jsou to ty druhy rostlin a živočichů, které se dostanou mimo areál svého přirozeného výskytu, začnou se nekontrolovaně množit a využívat nové prostředí, a tím negativně ovlivňují a často i likvidují původní druhy. Vědci varují, že počet invazních druhů se v posledních letech výrazně zvyšuje. Celosvětově jich je již více než 18 000. Na jejich šíření se ve velké míře, jak jinak, podílí člověk. Ať už úmyslnou introdukcí druhů, které mu mají přinést nějaký užitek, nebo neúmyslným zavlečením černých pasažérů při přepravě zboží mezi kontinenty. Roli může hrát i mezinárodní obchod s netradičními zvířecími mazlíčky, kterému svědčí „reklama“ v podobě sdílení zábavných videí a fotek na sociálních sítích. Velký význam má klimatická změna, v jejímž důsledku se např. trvale otevřela cesta Severním ledovým oceánem, která propojila Atlantický a Tichý oceán. Poměrně neobvyklým způsobem cestování druhů oceány je plavba na plastových ostrovech z lidského odpadu. Nepůvodní a invazní druhy byly a jsou příčinou vymírání mnoha konkurenčně slabších druhů, a to zejména na ostrovech. Ptáci na invaze spíše doplácí, ale i mezi nimi jsou druhy s invazním potenciálem. Na seznamu invazních druhů EU najdeme pět druhů ptáků, u nás se z nich vyskytuje pouze husice nilská, která se stává běžným zástupcem naší avifauny.

Podle *ekolist.cz* a P. Pyšek a kol. 2020: *Biological Reviews*; doi.org/10.1111/brv.12627

Kakapo soví unikl jen o vlásek

Jednou z obětí invazních druhů je kakapo soví. Je to neuvěřitelný pták. Může vážit až 3 kg a dožít se 100 let. Nelétá, přestože všichni jeho příbuzní jsou dobří letci. Hnízdí v norách a umí šplhat po stromech. Vypadá trochu jako sova, ale je to papoušek. Osudným se mu stalo, jaké překvapení, až setkání s lidmi. Původně obýval celý Nový Zéland, na kterém kdysi kromě několika druhů netopýrů nežili žádní savci. S lidmi však na ostrov dorazili psi, kočky, kuny, lasičky a krysy. Kvůli své hmotnosti byl kakapo loven i pro maso a lidé káceli lesy, které obýval. Ve 20. století již byl dokonce považován za vyhynulého, ale nakonec vědci našli posledních několik papoušků v horách a na přílehlém Stewartově ostrově. Jedinou možností, jak kakapy zachránit, byl jejich odchyt a převoz na místa, kde byli předtím odstraněni všichni savčí predátoři. To se povedlo na několika ostrovech a údajně šlo o nejnákladnější projekt na záchranu ptačího druhu v dějinách. Ale kakapové se špatně množili. V roce 1995 zbývalo posledních 51 jedinců. Stejně jako všechno ostatní je i rozmnožování u tohoto druhu unikátní. Samci si hloubí nory, odkud pak hlubokým voláním vábí samice. Ty se však vydávají hledat partnera jen v letech, kdy dozrávají plody stromu rimu, které jsou zásadní složkou potravy během rozmnožování, a k tomu dochází jen zhruba jednou za tři roky. Samice mají jen 2–3 vejce a o mláďata se starají samy, takže je musejí při sběru potravy na dlouho opouštět a mláďatům hrozí v norách prochladnutí. Ochránáři proto v nepřítomnosti matky mláďata zahřívají ve speciálních obalech a samice dokrmují, aby byly v dobré kondici. Ale ouha – právě u dobře živěných samic došlo k tomu, že se z jejich vajec

Foto: Chris Birmingham, CC-BY 2.0

Kakapo jménem Sirocco je jedním z papoušků v programu vládní agentury ochrany přírody Nového Zélandu na záchranu tohoto výjimečného druhu

líhli skoro samí samci. Chvilí trvalo, než vědci zjistili, že musejí samice nechat trochu strádat, aby produkovaly samičky. Úskalí při záchraně tohoto druhu je mnoho a stále se objevují nová. Na konci září 2019 bylo spočítáno rekordních 213 kakapů, ale letos na jaře devět z nich uhynulo na plísňové onemocnění a další muselí být přeléčeni. Kriticky ohrožený papoušek tak stále nemá vyhráno.

Více se dočtete v časopise *Živa* 1/2014: 40-42 nebo na stránkách vládní agentury ochrany přírody Nového Zélandu, kde můžete také adoptovat svého kakapa: www.doc.govt.nz/our-work/kakapo-recovery

Foto: Evžen Tošenovský

Bezbranná rorýsí mláďata spoléhají na to, že jim při rekonstrukci nezadíme přístup do hnízda

Život v oblacích

Rorýsi se zatím našťestí o své místo pod sluncem bát nemusejí. Pouze potřeba vychovat potomstvo je donutí, aby na čas opustili vzdušný oceán. Že tito mistři v letu tráví ve vzduchu většinu života, v letu se i páří a spí, je všeobecně známo. Švédští vědci se pokusili jejich aktivitu zmapovat opravdu podrobně a několik rorýsů označili satelitními vysíláči. Z pokusu vyplynulo, že někteří jedinci za deset měsíců vůbec nikdy nepřistáli na pevném podkladu a na hnízdiště se vrátili s novými letkami na křídlech i na ocasu. Dokázali tedy v letu dokonce vyměnit peří! Naopak rorýsi, kteří se občas někde na chvíli zavěsili k odpočinku, se na hnízdiště vraceli nepřepařenými. Možná nebyli v ideální kondici nebo mohli být napadeni parazity. Každopádně se zdá, že náročný životní styl rorýsům život

nezkracuje a mohou se dožít až dvaceti let, což je na nevelkého ptáka úctyhodný věk. Až opět uslyšíte rorýsí hvízdání a uvidíte tyto vzdušné akrobaty v akci, nezapomeňte, že často hnízdí ve škvírách panelových domů a jiných staveb, které jsou v posledních letech ve velkém rekonstruovány a zateplovány. Zachování vhodných hnízdišť i po rekonstrukci je tedy pro rorýsy klíčové. Nebudme k nim lhostejní a umožněme jim tři měsíce v roce strávit v naší společnosti a vychovat mláďata.

Volně podle *osel.cz* a A. Hedenström a kol. 2016: *Current Biology*; doi: 10.1016/j.cub.2016.09.014

Bára Kaminiecká | pracuje v AOPK ČR, kde se věnuje problematice obchodu s chráněnými druhy živočichů a rostlin (CITES). Má velkou slabost pro vodní a mokřadní ptáky. Je členkou výboru ČSO.

Zajímavá pozorování od dubna do července

Foto: Jan Študecký

Opět přinášíme stručný výčet nejzajímavějších pozorování z naší republiky. Daří se objevovat čím dál více raritních druhů, a proto je i tentokrát, jako ostatně vždy, těžké vybrat těch několik, která nad ostatními vyčnívají. Budeme si na to muset zvyknout, nebo jde jen o výjimečně bohatý rok? A nebo koronavirová krize způsobila, že bylo v terénu více pozorovatelů, a tím pádem se podařilo vidět více rarit? Přejeme všem krásné dny v přírodě.

Moták stepní – nový hnízdící druh pro Českou republiku

Zatímco v loňském roce zažívala bohatou gradaci hrabošů zejména střední a jižní Morava, letos tuto štafetu přebraly Čechy. Jednou z nevytíženějších lokalit se stala pole za obcí Dobřichov na Kolínsku. Jindy až sterilní pole, která sleduje jako svou domácí lokalitu jeden z autorů článku, v minulosti již jednou desítky pozorovatelů přilákala, a to jako ráj bahňáků po povodních v roce 2013. Nyní ji ale postihl opačný extrém – sucho a s tím spojené přemnožení hrabošů. Opět se tak atrakcí pro milovníky ptactva stala po zveřejnění neobvykle početné hnízdní kolonie kalouse pustovky (*Asio flammeus*), kterých zde zahnízdilo minimálně 10 párů. Úspěšným vyvedením mladých pustovek ale záračná sezona na lokalitě neskončila. Již v průběhu dubna se zde objevili tři tokající motáci stepní (*Circus macrourus*), dva samci a jedna samice. Jde o středoasijský druh, který řídce a izolovaně hnízdí také ve Finsku, ale dále na západ je už jen velmi vzácným zatoulancem. Přesto bylo v posledních letech zaznamenáno hnízdění v Nizozemsku (2x, stejný pár) a ve Španělsku. V průběhu května to skutečně začalo vypadat, že loňská samice inkubuje snůšku v řepce a krmí ji stejně starý samec. Domněnky se potvrdily a 25. června bylo oploceno hnízdo se třemi mláďaty a dvěma neoplozenými vejci. Podařilo se tak prokázat historicky první hnízdění u nás

Samec čírky modrokřídlé pozorovaný v dubnu na Moravě představuje teprve druhý záznam druhu na našem území; duben 2020

a také první hnízdění ve střední Evropě od roku 1952, kdy je uváděno historicky první zahnízdění v Německu. I přes řadu nástrah v podobě nevládného počasí a neustálé hrozby predace mláďata dobřichovské hnízdo mezi 3. a 11. červencem úspěšně opustila a začala se pohybovat na větší ploše rodného a vedlejšího pole. Držme jim tedy palce, ať všichni tři úspěšně překonají poslední fázi největší zranitelnosti a vykoučí každý do samostatného života tou správnou nohou!

Druhý záznam čírky modrokřídlé

Jeden z vůbec nejvzácnějších úlovků letošního roku čekal v polovině dubna na rybníku Kotvice v ptačí oblasti Poodří. Samce severoamerické čírky modrokřídlé (*Spatula discors*) zde jako první našla Miroslava Adamcová 17. dubna a na rybník se následně vypravilo mnoho dalších zájemců. Čírka na většinu z nich počkala a ke konci svého pobytu na našem území navštívila i Kozmické ptačí louky na Opavsku, vzdálené 23 kilometrů vzdušnou čarou. Tento druh zalétá do střední Evropy oproti dalším severoamerickým druhům kachen poměrně často a pozorování se téměř výlučně týkají jarního tahu, kdy zbloudilci po zimě hledají svá hnízdiště, ale bohužel na špatném kontinentu. Jako první u nás pozoroval čírku modrokřídlou Jiří Polčák 24. dubna 1996 v Tovačově.

Žluté oko u Měchenic

Při pravidelné kontrole pastvin a polí poblíž středočeských Měchenic objevil Jakub Macháň 20. dubna dytíka úhorního (*Burhinus oedicephalus*). Tento nenápadně zbarvený, středně velký druh bahňáka s velkým a pronikavě žlutým okem se zde uprostřed polí zdržoval nejméně dva dny. Díky okamžitému zveřejnění přesného místa nálezu dorazily ještě tentýž večer a následující ráno na místo desítky pozorovatelů, kteří mohli pozorovat tento druh, jehož tahové záznamy jsou

v České republice velmi vzácné. Po roce 2000 je v databázi Avif pouhých sedm pozorování, naposledy byl zaznamenán v roce 2018 mrtvý jedinec na letišti Brno-Tuřany. Dytíci tedy zřejmě přes naše území protahují a je na místě se mít na pozoru i v noci, kdy se ozývají svým typickým voláním a mohou tak na sebe upozornit.

Nejčasnější výskyt kulíků hnědých

Záznamy dříve hnízdících kulíků hnědých (*Eudromias morinellus*) na našem území se dnes týkají již pouze protahujících ptáků. Pozorování u nás jsou typická pro srpen a září, na co ale zatím nejsme příliš zvyklí, je pozorování během jarního tahu. Známa jsou pouze tři pozorování s fotografií nebo akceptovaná FK ČSO. Letošní jarní záznam v polích na Litoměřicku byl nejčasnějším výskytem u nás. Ondřej Boháč pozoroval 7. dubna celkem sedm ptáků. Zajímavé však bylo to, že se na stejné lokalitě během rána ukázalo několik na sobě zřejmě nezávislých skupin kulíků. Nejprve byli nalezeni tři jedinci na poli, později dva přelétli a přidali se ke skupince dalších čtyř letících kulíků, jeden navíc ještě proletěl ve stejný moment zvlášť. V jednu chvíli tak bylo pozorováno celkem sedm kulíků hnědých. Jejich zjištění v krajině není vůbec jednoduché a bez dobré znalosti hlasu je šance na zaznamenání tohoto druhu výrazně nižší.

Jaro s nádechem mediteránu

Jarní migrace k nám kromě kulíků a dytíka přinesla i další historické hnízdiče, které spojuje stejný osud, a sice že z našeho území ustoupili ve druhé polovině minulého století a dnes k nám pouze vzácně zaletují z jižnějších hnízdišť. Jako první se objevil tuhýk rudohlavý (*Lanius senator*), který překvapil pozorovatele Miloše Peitnera nedaleko obce Třeňava v okrese Svitavy. Zdržoval se v oplo-

Foto: Ondřej Boháč

Jarní záznam sedmi jedinců kuličky hnědé na Litoměřicku byl nejčasnějším výskytem u nás; 7. dubna 2020

Foto: Miloš Peitner

Samec ťuhýka rudohlavého zaznamenaný u Třebova na Svitavsku; 7. května 2020

Foto: Tomáš Grim

Samec rákosníka pokřovního zpíval celý týden na okraji Olomouce; 17. června 2020

Foto: Jan Studecký (fotopast)

Samice motáka stepního na hnízdě se třemi mláďaty během prvního doloženého hnízdění u nás, červen 2020

Foto: Jan Studecký

Mladý samec motáka stepního se zdržoval na řepkovém poli poblíž hnízda

cené plantáži vánočních stromků, kde lovil brouky v nízké trávě. Další dva samci ťuhýků rudohlavých byli pozorováni 16. (Pohansko, okres Břeclav) a 27. května (Strážnice, okres Hodonín). Po roce 1989 do začátku letošního roku bylo evidováno pouze devět pozorování tohoto druhu, proto jsou hned tři pozorování v jednom měsíci naprostou senzací.

Došlo také na ťuhýka menšího (*Lanius minor*), který se může na první pohled podobat u nás běžnému ťuhýku šedému. Ještě v 70. letech minulého století zde roztroušeně hnízdil, zejména na jižní Moravě. Dnes patří mezi mimořádně vzácné zatoulance, což dokladují pouhá dvě pozorování tohoto druhu evidovaná Faunistickou komisí ČSO po roce 1989. Teprve třetí novodobý záznam tohoto druhu (poslední byl v roce 2006) se podařil 11. května Lence Levé v areálu Výzkumného ústavu veterinárního lékařství v Brně-Medlánkách. Další den se již ptáka dohledat nepodařilo.

Objevil se také mandelík hajní (*Coracias garrulus*), jehož vymizení z našeho území je stále pro řadu milovníků ptactva velmi bolestnou ránou. Tomuto azurově modrému ptáku příbuznému vlhám či ledňáčkům se sice poměrně dobře daří i nedaleko v Maďarsku, případný návrat na naše území bude ale zřejmě trvat ještě mnoho let. Letos byli zaznamenáni dva jedinci na tahu, a to 19. května u Rakvic na Břeclavsku a 23. května nedaleko Znojma.

Vodouš malý na Nesytu

Milovníkům bahňáků jistě neunikla informace o dalším výskytu velmi vzácného a charismatického bahňáka vodouše malého (*Xenus cinereus*). Na rybníku Nesyt se ukázal početně skupině ptáčků 9. května a druhý den již zaznamenaný nebyl. Tento bahňák menšího vzrůstu s dlouhým a znatelně nahoru zahnutým zobákem hnízdí od jižního Finska a severozápadní Ukrajiny až po nejvýchodnější oblasti Ruska, kde bychom ho našli na poměrně různorodých stanovištích. U nás se nejčastěji objevuje v květnu (sedm pozorování) a nejvíce byl v ČR pozorován naposledy, 19.–21. května 2018 ve stejné oblasti jako letos.

Překvapení na balkonu

Ptáčkar si musí zvyknout, že ty nejneobvyklejší druhy se často podaří zaznamenat nikoliv svědomitými kontrolami svých domovských lokalit, ale úplnou náhodou a často je zaznamenají lidé, kteří se o ptáky vlastně příliš nezajímají. Mezi tato pozorování se také zařadí nález rorýsa velkého (*Apus melba*), který se podařil panu Remečovi 2. května na pražském Střížkově. Rorýs ležel vysílen na balkonu a byl předán záchraně stanicí, ze které byl záhy vypuštěn zpět do přírody. Jedná se, pokud víme, o první zdokumentované pozorování tohoto jihoevropského druhu na našem území.

Vzácní rákosníci přibývají

Ještě před pár lety patřily do naší avifauny jen dva druhy velmi vzácných rákosníků, na které zejména kroužkovatelé při svých odchycích občas náhodou narazili – rákosník ostřicový (*Acrocephalus paludicola*) a rákosník tamarýškový (*Acrocephalus melanopogon*). Teprve v posledních dekádách ale začaly přibývat záznamy dalších dvou druhů – rákosníka pokřovního (*Acrocephalus dumetorum*) a rákosníka plavého (*Acrocephalus agricola*). Ani letos tyto druhy nezůstaly pozadu. Prvního rákosníka pokřovního objevil František Spáčil 15. června na periferii Olomouce a díky jeho sdílnosti se touto raritou mohla pokochat celá řada dalších zájemců. Samec se nenechal rušit a jeho nádherný zpěv se z kerů u cesty nesl ještě celý další týden, než zřejmě i jemu samotnému došlo, že samice je v našich končinách neméně vzácná než on sám, a odlétl to zkusit jinam. Další dva samce objevili v příhodných biotopech Středočeské pahorkatiny Pavel Procházka a Roman Muláček. Na rozdíl od prvního byli také odchyceni, delší dobu se však na lokalitě nezdrželi. Prvního a zatím letos jediného rákosníka plavého neodchytil 27. června nikdo jiný než Vojtěch Brlík při výzkumu zaměřeném mimo jiné na hnízdící rákosníky obecné. Je to jeho již druhý odchyt tohoto druhu právě během odchytů hnízdících populací rákosníka obecného.

Ondřej Boháč, Jan Grünwald, Jakub Macháň,
Jan Studecký

Odmalička jsem se rád toulal přírodou, jen tak s dalekohledem. Později přibyl k dalekohledu i fotoaparát a tím začala etapa spojená s poznáváním skrytého způsobu života ptáků. Moje fotobanka se postupně začala plnit běžnými zástupci naší avifauny a já se začal věnovat i druhům, které mě zaujaly svou výjimečností. Jedním z nich byl jeřábek lesní (*Tetrastes bonasia*).

Začátky byly těžké – nevěděl jsem, kde jeřábka hledat, zkušenosti kolegů byly mizivé a v literatuře se o jeho způsobu života moc nepsalo. Nezbyvalo nic jiného než si informace z tajů jeřábčího života zjistit sám, a to přímo v terénu.

Při hledání vhodné lokality jsem prošel desítky kilometrů předpokládaným biotopem a nic. Teprve po půl roce a dalším dlouhém pátrání se jeden kohoutek ukázal v přirozeném lese pralesního charakteru. Vyhledával jsem pak lokality s podobnými přírodními podmínkami a další nálezy na sebe nedaly dlouho čekat. Konečně jsem mohl sledovat jeřábkovy přirozené návyky a pomalu tak pronikat do jeho skrytého způsobu života.

Díky dlouhodobému sledování se dostavily první fotografické úspěchy. Doufám, že tyto záběry pomohou k zajištění stabilnější ochrany životního prostředí naší křehké populace tohoto lesního ducha.

Nás hned tak něco neodradí

Rozhovor s Růženou a Karlem Machačovými

Foto: Tatána Typltová

Karel Machač

(*1953 v Křížově, okres Příbram) |

Vyučil se provozním chemikem a 20 let pracoval v Kozaku Tachov. Přírodu má rád od dětství. Od vzniku Jednotného programu sčítání ptáků v roce 1981 nepřetržitě sčítá svůj čtverec 6342 v okolí Boru u Tachova. Od roku 1984 je členem ČSO. Dobrovolně pracuje jako člen strážce přírody. Věnuje se kroužkování luňáků, čápů, motáků pochopů či volavek a svých nejmilejších jeřábů popelavých a orlů mořských. Rád fotografuje.

Růžena Machačová

(*1953 v Hojsově Stráži, okres Klatovy) |

Pracovala jako ekonomka. Ornitologii se začala věnovat v 90. letech s manželem. Účastní se sčítání, mapování hnízdního rozšíření ptáků a kroužkování.

Léta už společně pořádají Vítání ptačího zpěvu a Podzimní festival ptactva v Boru u Tachova a přednášejí o ptácích pro děti v mateřských a základních školách. Účastnili se všech projektů mapování ptáků konaných od 80. let 20. století v jejich okolí (Slavkovský les, Český les, atlasy hnízdního rozšíření ptáků ČR).

Foto: Tatána Typltová

Zajímali jste se o přírodu už od dětství?

R: Já ne. Když se Karel vrátil z vojny, tak se tomu začal věnovat a já se později přidala, ale pořád jen ve volném čase, je to naše „kobyla“.

K: Já ano. Když jsem byl kluk, bydleli jsme v Mariánských Lázních. Soused byl nimrod, tak mě bral s sebou do přírody. A tam přišel obrovský zážitek – pozorovali jsme spolu tetřívky. Ještě dřív jsem vyrůstal na vesnici u babičky kousek od Slap, takže se zvířaty jsem byl v bezprostředním kontaktu. Tam to někde začalo.

Jak pokračoval Váš zájem o přírodu, vedl Vás k ní někdo?

K: My jsme měli výborného učitele přírodopisu. A na Vánoce jsem dostal od táty knížku, mám ji do dneška, Hanzák, Hudec: *Světlem*

zvířat, Ptáci. My jsme vždycky ráno vyběhli ven a maminka měla co dělat, aby nás večer sehnala domů, protože tam byla příroda široko daleko. To byly takové „tuky“ a to mi vydrželo. Kdykoli mě zklamal život, s největšími těžkostí jsem šel do přírody, protože příroda mě nikdy neklamala, nikdy mi neublížila. Když jsem vyšel školu, táta říkal: „Co budeš dělat?“ A já na to: „Půjdu jako ošetřovatel do pražské zoologické zahrady.“ Tak jsme tenkrát byli přímo u profesora Veselovského, prošli jsme zahradu a on říká: „Kluku, já tě беру.“ Jenže na konci prázdnin přišlo oznámení, že ten rok nemůže žádná ze zoologických zahrad nabrat další ošetřovatele.

A jak jste se začali věnovat volně žijícím ptákům?

K: Mě ptáci zajímali vždycky. Když jsem v roce 1976 přišel z vojny, začal jsem chodit do muzea za RNDr. Pavlem Řepou. Můj první notýsek na ptáky byl ještě ze školy, červené desky, dodnes ho mám.

R: To už jsme chodili s tebou, kočárek nebo kluka na záda. To už bylo intenzivní.

K: Zatím jsem pozoroval, zapisoval. První dalekohled mi prodal vrátný, bývalý myslivec, byla to přerovská Meopta. Pavel říká: „Když už jezdiš na to Borsko, tam je ta Borská rybníční kaskáda, tak se tam zkus poohlídnout.“ A už to začalo, já jsem si přebral Borsko a svůj slavný čtverec 6342. Pavel pak šel z muzea na okresní úřad a já tam začal jako zpravodaj přírody.

Co to obnášelo, být zpravodajem přírody?

K: Já jsem venku viděl spoustu nešvarů a mrzelo mě, že s tím nic nezmůžu. Tak jsem dostal takový glet, na stroji psaný papír, že jsem spolupracovníkem okresního úřadu v Tachově. Pytláků bývalo tehdy spousta, taky jsem se s nimi naháněl, oni po jednom okraji rybníka, já po druhém. Já se nikdy nebál. Už tehdy v 80. letech jsem se dohadoval o hnízdiště rorýsů s ředitelem podniku. Až v roce 1992 přišel zákon 114. Před tím nebylo pořádně kam se odvolat. Udělal jsem si pak strážcovské zkoušky a od vzniku zákona dělám strážce.

Jak stráž přírody funguje?

K: Zřizovatelem je krajský úřad, ten má síť zpravodajů a strážců. Strážce přírody by měl dohlížet na dodržování zákona 114/92 Sb. Já se postupně specializoval na ptáky. Většinu věcí jsem vyřešil domluvou, chtěl jsem v první řadě vysvětlit lidem, co dělají špatně, byť strážce může dát pokutu až do výše 1000 Kč.

Foto: Tatána Typltová

Manželé Machačovi při letošním kroužkování volavek popelavých v rákosí, kam se navrátili po dvaceti letech

V ochraně přírody působilé desítky let. V čem vidíte hlavní problémy?

K: Například myslivci – to je organizovaná skupina lidí, kterou nemá stát pod kontrolou. V přírodě si dělají, co chtějí. Myslivec má ve svém revíru zvěř a živočichy, kteří mu ji užírají, systematicky likviduje. Pak to dopadá tak, že máme přemnožená prasata, srnčí zvěř, jelení zvěř. Druhá skupina jsou rybáři. Voda v rybnících je dnes tak znečištěná, že to svět neviděl. Protože dát tři až pět tisíc kachen na jeden rybník, to je doslova a do písmene tragédie. Na všech rybnících na Tachovsku, které nejsou v přírodní rezervaci, se chovají kachny. Předloni jsem se dožral a napsal jsem stížnost na Krajský úřad Plzeňského kraje, že Rybářství Klatovy nakládá s vodami podle zákona o vodách, a tím pádem by mělo odpovídat za kvalitu vody, kterou vypouští. Zejména při podzimních výloveh z rybníků teče močůvka a ta může znečistit řeku, protože většina rybníků je zaústěná do ní. A chtěl jsem vědět, co s tím udělají.

A co s tím udělali?

K: Pan šéf mi sdělil, že jejich pravomoci jsou tak okleštěné, že v podstatě nemohou dělat nic. Další jsou Lesy ČR. S nimi se už asi pátý rok přu o hnízdo čápů černých. Rok co rok je prosím a rok co rok se tam těží.

To hnízdo mělo takový zvláštní osud. Nejprve spadlo při probírce, tak jsme s Karlem Makoňů udělali podložku, hnízdo jsme tam vysadili a čápi na ní vyhnízдили. Druhý rok jsme našli pod hnízdem vejce a já si říkal, že to je asi vejce krkavců. Pak mi volá Franta Pojerů: „Karle, byl ses podívat na ty čápy?“ „Jo, byl, je tam jen spadlé vejce.“ „A sebral jsi ho?“ Když se Franta dozvěděl, že ne, jel tam, vejce sebral a chtěl po Karlovi, aby ho dal do líhne. Karel na to: „Ty ses zbláznil, to tam leží 14 dní.“ Ale Franta: „Ne, jen ho tam dej.“ Tak ho dali do líhne, vylíhlo se čápě a adoptovali ho čápi v jiném hnízdě.

To je ten slavný příběh, který vyšel v Ptačím světě jako komiks! Jaký je správný postup, když člověk najde hnízdo čápů černých?

K: Ohlásí to majiteli lesa. Já žádám Krajský úřad Plzeňského kraje, protože oni jsou nositeli zákona a oni by měli jako orgán ochrany přírody majitele lesa upozornit, že v době hnízdění nesmí vykonávat lesnické práce bez jejich souhlasu.

A jaké jsou možnosti, když to nerespektují?

K: ČIŽP. Já jednou vletěl na ředitele podniku, ten nechal shodit 60 hnízd jiříček. A potom jen říkal: „Ježišmarjá, pane, jenom mi řekněte kolik, já to zaplatím, vy jste tak neúprosní.“ Já říkám: „Tak abyste si to, pane, pamatoval, tak my jako ochrana přírody nejsme žádní krutasové, dneska to máte s domluvou. Ale pamatujte si, každý rok tady budu a padne jedno hnízdo, tak to slíznete, že jste to v životě neviděl.“

A poslechl?

K: Dodneška na to vzpomíná. Ten si mě pamatuje velmi dobře. A pomohlo to. Už se neshazuje, i když jiříčky kájejí... Jiný zase dodělal bytovku a do všech oken dal takové ty jehličky a já mu povídám: „Pane, vy jste takovej barbar, že jsem většího barbara neviděl. Styďte se, co vám ty jiříčky udělaly?“

Manželé Machačovi tvoří sehraný tým; při kroužkování poštolky obecné letos v červenci

Foto: Karel Makoň

Máte nějaké páky na lidi, kteří takhle brání v hnízdění?

K: Ne, on řekne: „To je soukromý majetek, to je moje okno.“ Tady se dokonce našel myslivec, který vybíral husám velkým vejce a líhnul je doma na svém rybníčku. Na Sedlišku chodí lidi venčit psy na volno. Tam je 40 jeřábů a takhle je systematicky plaší. Já nemám páku, jak tomu zabránit.

Přestože je jeřáb zvláště chráněný druh?

K: Nikdo nesmí plašit, rušit, to je první preambule zákona. Jenže pokud to je běžná louka, tak i když jde o zvláště chráněné druhy, když hnízdí mimo chráněnou oblast, tak jsou vlastně nechráněné.

Nebo někteří fotografové. Já jsem dodneška na birds.cz nenapsal hnízdění jediného ohroženého druhu, protože se toho zneužívá a mnoho lidí se pak vydává do přírody a plaší ohrožené druhy ptáků.

Pomohlo by, kdyby se ta hlášení zaznamenávala až zpětně po skončení hnízdění?

K: Anebo obecně, neudávat přímo lokality. Předloni jsem na rybníku v přírodní rezervaci našel dva metry od břehu kryt. Jeřábi tam v rákosí stavěli hnízdo. Tak jsem se představil, ukázal služební odznak, průkaz a říkám: „Jeřábi si tady stavějí hnízdo a už dvě hodiny čekají, až je pustíte, aby se mohli dojít nakrmit. Takže to sbalte a odjedte odsud.“ Mám pravomoc zakázat rušivou činnost. A když dotyčný neposlechne, mohu pozvat Policii ČR, jestliže hrozí poškození nebo napadení.

Co by se tedy podle Vás mělo v ochraně přírody změnit?

K: U nás jsou chráněné Tisovské rybníky, ale mezi nimi hospodaří soukromí zemědělci. Když je jeřáb na hranici rybníka, tak je chráněný, ale udělá dva kroky na pole a už není. Hlavním výskytistěm jeřábů jsou tu kukuřičná pole, stejně jako ve Španělsku a ve Francii, kde většinou jeřábi zimují také na polích po kukuřici. Na Borsku a na Tachovsku jsou veliké lány, kde se na tahu přikrmí a míří do Estonska a Finska. Dneska už by možná stálo za to u Sedlišť a u Tisové vyhlásit dočasně chráněné plochy po dobu, kdy se tu shromažďují jeřábi, pak by byli na jejich území chráněni.

Také by se určitě měla zavést dostatečná kontrola znalců, kteří dělají biologická hodnocení. Mnozí z nich skutečně ničí krajinu. Vždyť tady jsou obrovské plochy hal a stavějí se další a další. Stavitel si ze zákona musí na vlastní náklady nechat zpracovat biologické hodnocení. Takový stavitel haly si pak sežene znalce, který udělá hodnocení v jeho prospěch, a ne ve prospěch ochrany přírody. Problém tedy je, že hodnocení zadává stavitel. Pokud by bylo zadavatelem MŽP a kontrolním orgánem byla ČIŽP, tak bude podstatně menší možnost korupce.

Můžete zavzpomínat na svoje začátky v ornitologii?

K: Zpěvy mě učil Pavel Řepa a základy všeho pan Beneda. Zlatej Standík. Já jsem u něj dělal kroužkovací zkoušky, to měly tehdy na starosti pobočky ČSO. První cílový druh jsem měl tuhýky a konipasy bílé, pak jsme 15 let dělali pochopy. Nejdřív ve starých hadrech, pak v neoprenech, to byly operace!

R: To jsem chodila s ním, třeba modráčky jsme kroužkovali s Jardou Škopkem.

K: Tehdy byli modráčci jen na Postřekovských rybnících. A jednou někdo na schůzi západočeské pobočky pouštěl video a říkal: „Když uvidíte takové prostředí, tak je tam určitě najdete taky.“ A já jsem vlezl na první rybník u nás a byli tam.

Rok na to jsem si svoje první modráčky okroužkoval. Na síť jsme tehdy neměli, ale Jarďa Škopek říká: „My máme v kroužkovací stanici jedny vyřazené síť, já ti je pošlu poštu.“ Tak mám původní, zděděný a ještě sloužej, holky zlatý, ještě jsou. Ono to bylo ve stoce, takže jsem si tam udělal elko ze sítí a říkám: „A mám tě, kamaráde!“ Tak jsem zalehl a nic. Takováhle dírka tam zůstala nad zemí, on přilétl, sedl, podlehl, nakrmil, podlehl a odletěl. A tak jsme tam vydrželi celé odpoledne.

Vy jste jeden druhému nejbližšími spolupracovníky. Máte nějak rozdělené role?

R: Karel vždycky „Já to tak nerad zapisuju“, tak já jako administrativní pracovník jsem to všechno zadávala do počítače.

K: My už od začátku zaznamenáváme kvantitu. Na jaře jsme vyjeli a všude jsme sčítali. Máme faunistická pozorování po dobu 30 let z jedné lokality u 156 ptačích druhů.

Foto: Karel Makoň

Manželé Machačovi s prvním mládětem orla mořského vyvedeným na Borsku v roce 2012

Foto: Karel Makoň

Karel Machač (v loďce) se spolupracovníky v první popsání rákosní kolonie volavek popelavých v Česku; 90. léta 20. století, Borská rybníční kaskáda

Nejdřív jsem mapoval Český les. Sedm let jsme jezdili, než byla vyhlášena CHKO. To jezdili i Pražáci, doktor Hora, elitka dvaceti lidí, kteří se sebrali a jeli o sobotách a nedělích mapovat. Pak bylo potřeba znovu mapovat Slavkovský les a tam začala Růža jezdit se mnou. Chodili jsme spolu a já jsem vysvětloval: „Podívej se, když vezmeš tu pěnici černohlavou, ta to řeže, to slyšíš, kdežto ta pokrůvni, to je takový to pomalý bublání.“ Dneska mi říkají, že jsem jediný ornitolog, který dokázal získat manželku na svou stranu.

R: Roman Vacík pak organizoval mapování v Branžovském hvozdu a to už jsem začala chodit sama.

Jak jste to zvládali – měli jste zaměstnání, vychovávali jste tři děti a k tomu časově náročný koníček?

R: Věnovali jsme tomu víkendy, v týdnu to nešlo. Obětovali jste tomu veškerý volný čas.

K: No ne, dovolenou jsme si udělali, postavili jsme si stan tady dva kilometry od vsi, natáhli jsme síť a chytali jsme.

A jak jste se dostali k Jednotnému programu sčítání ptáků?

K: Na jednotný program mě tenkrát navedl Pavel Řepa, dělám ho od úplného začátku.

R: Původně byly dva jarní termíny a pak se dělalo ještě zimní sčítání.

K: Při tom mě zatkl. Já nevím, kdo si to z nich vzpomněl, jestli Bejček, nebo Šťastný, že by se mohl dělat i zimní atlas. Já jsem dostal čtverec, jehož kus už zasahoval do pohraničního pásma. Jezdil jsem vlakem do Bělé nad Radbuzou, tam

jsem vystoupil a pak jsem šel tu trasu proti vlaku. A jednou jsem takhle po hodině chůze zjistil, že jsem se vrátil na stejné místo. A tam u Přimdy už bylo vidět dráty. Přijel gazík a už to bylo. Pohraniční hlídka. To bylo ještě za éry socialismu. Už mě vzali a vysypali mi batoh.

Mysleli, že chcete emigrovat?

K: No já měl v batohu notes se čtvercem zakresleným tužkou, dalekohled, termosku, svačinu.

To vypadalo špatně.

K: Tak. První, co ten poručík viděl, byl notes, tak po něm hrábl a: „Tak si budeme povídat. Sýkora dvě, tak copak to je?“

On myslel, že to je nějaká šifra?

K: Tak já: „Dvě koňadry.“ „A káně čtyři – copak to je?“ A já: „No, to jsem viděl čtyři káně.“ Tak mě nechal u stolu a šel pryč. Za hodinu přišel a: „Když mi řeknete, kdo to má na svědomí, tak vás pustím.“ Měl jsem u sebe metodiku od Karla Šťastného, tak jsem mu řekl jeho jméno. Nevím, jak si ho tehdy našel, ale přišel asi za čtvrt hodiny a už to bylo dobré. Dostal jsem buchtu a: „Kam vás svezem?“ Zavolal Karlovi a on mu potvrdil, že to existuje, že ten čtverec tam určitě je, takže mě zachránil.

Také jste objevil volavky popelavé hnízdící v rákosí, ačkoli běžně hnízdí na stromech. Jak jste je tehdy našel?

K: To bylo na Borské kaskádě, kam jsem chodil pravidelně a popelkám jsem se věnoval. Jednou jsem je uviděl sedět v rákosí a našel jsem první dvě hnízda na rybníku Prádlu.

R: To bylo kolem roku 1995.

K: To byla pro Českou republiku novinka. Druhý rok tam bylo už asi deset hnízd. Byly i na velkánském rybníce na Sedlištsku, ale tam se našel nějaký barbar, který všechna mláďata zmasakroval, sto mláďat tam utloukl a uřezal jim spodní čelist. Tenkrát za to snad byly odměny. Volavky se potom přestěhovaly na stromy. Až letos, po více jak dvaceti letech, se začaly znovu vracet do rákosí. Jenže Lesy ČR chtějí teď ten remízek, kde ve stromech hnízdily, vytěžit, protože tam mají kůrovce. Když se to teď vymýtí, tak volavky zmizí.

Jinak ale kůrovce vítám, konečně nás donutí k tomu, že začneme vysazovat přirozenou skladbu lesa. Sice nás to bude bolet, ale lesy budou úplně jiné a budou lepší a kvalitnější.

V tachovském okrese jste prokázali první hnízdění několika druhů – jeřába popelavého, slavíka modráčka, husy velké. Jak to bylo s orly mořskými?

K: Já jsem jim fandil od začátku. Říkal jsem si, že tady na Borsku jednou budou taky, vždyť tady mají podmínky. Ale ptákům se nemá hledat hnízdiště, protože oni jsou chytrější a najdou si ho sami. Prvně se tu objevili asi před osmi lety. Tehdy jsem viděl orla, šla po něm káně a on zalétl dolů. A já povídám: „Kamaráde, ty sis tam někam sedl.“ Tak říkám: „Růžo, jdeme ho hledat.“ Tam je svah, 80 borovic, to je všechno. Už jsme došli skoro na konec a já si říkám, tady je posledních pět borovic, jestli to nenajdu, tak tu není. A hnízdo bylo na té páté! Ta borovice byla ohnutá do luku. Jenže hned po první sezoně dělali probírku, na borovici padl strom, odpérovalo se to a hnízdo se překlátilo jak bábovka.

Foto: Tárána Tpylová

Sítě spolu manželé Machačovi stavějí už přes třicet let

Na jaře jsme tam šli se strachem a hnízdo bylo na jiném stromě. Zjistili jsme je už v únoru, krásné tokali, orlouškové, seděli, jak milenci sedají, vedle sebe u rybníka, sněžilo, no idylka. Já je prostě miluju, je to nádherný, jak se pusinkujou. Druhé hnízdo shodil Kyrill, takže se třetí rok zase přestěhovali. Mají v lesích dvě hnízda. To hlavní opravují a hnízdí na něm, ale když je průšvih, tak se přestěhují na to záložní. Letos byl jediný mladý orlík z těch asi pěti nebo šesti párů, které jsou tady na okrese.

Jak byste svůj rajon – Tachovsko – popsali?

K: Tachovsko, to byly mokré louky, které se sklízely maximálně jednou dvakrát ročně, na jaře zůstávala voda porůznu, vždyť já tu pamatuji ještě poslední hnízdící břehouše černoocasí! Jenže my jsme se nenačili hospodařit s vodou, vlhké louky jsme zničili.

Tachovský okres zahrnuje Český les, nádherné území, které má výhodu oproti Šumavě v tom, že v celé CHKO není jedna jediná vesnice, jedno jediné město. Jsou to bývalé roty, z větší části hraniční pásmo. Pak je tady Sedmihoří, vyjedeme k Přimdě, to je 848 m n. m., a vidíme vesnice, rybníky, louky, lesy, krásnou pestrost krajiny. Ta přechází v Tachovskou brázdou, to je oblast, kde byl původně neproniknutelný český hvozď, který až do doby Karla IV. nebyl překonán. Hvozdy ustoupily a přešly do luk a remízů. Ale kritická byla 80. léta, kdy se remízky vytěžily a všude se dělaly meliorace. Teď s odstupem se dívám, že do téhle pozmeněné zemědělské krajiny se vracejí některé druhy. Máme tu největší stavy luňáků červených, tady kde se člověk otočí, tam je luňák červený. Na okrese Tachov je asi 50 hnízdních párů.

A co vás na ornitologii stále nejvíc baví?

R: Já mám nejraději jaro, když začíná hnízdění, a kroužkování mláďat, třeba jeřábů. Ten vznik nového života, to je pěkné.

K: Jo, jeřábi, to je nemoc mojí manželky.

R: Také jsem s Karlem ráda kroužkovala pochopy, během roku jsme jich měli asi padesát. Karel mě naučil, jak s nimi manipulovat, a když sám nemohl, tak jsem vlezla do gumáků, pochopy jsem vzala do pytlíku a donesla jsem mu je na břeh na kroužkování.

K: No jsme docela podnikaví, řekl bych. Nás nemůže hned tak něco odradit.

.....
Ptala se Alena Klvaňová, šéfredaktorka Ptačího světa

Komunitní pítka pro ptáky v Sedlčanech

V Sedlčanech na Příbramsku vznikla v letošním roce ptačí naučná stezka. Na patnácti stanovištích jsou umístěna pítka pro ptáky a u každého z nich je vyobrazen jeden ptačí druh, který se ve městě vyskytuje, a několik základních údajů o něm. Na informační desce nechybí ani dodatek, kdo o čištění nádoby a doplňování vody převzal péči. „Za hlavní argument pro vznik projektu považujeme, že v městských zástavbách ptáků ubývá, svoji roli hraje i nedostatek dešťových srážek. Myslíme si, že lidé by měli cítit, že mají k ptákům dluh. Je na místě poděkovat ptactvu za péči o zeleň. Posláním projektu je také probouzet všímavost u všech věkových skupin obyvatel,“ říká ředitelka místní knihovny Blanka Tauberová, která za projektem stojí spolu se svou kamarádkou Marií Břeňovou, jež dodává: „Vyjádřeno několika slovy: projekt má podle nás tři hlavní cíle – ekologický, výchovný a vzdělávací.“

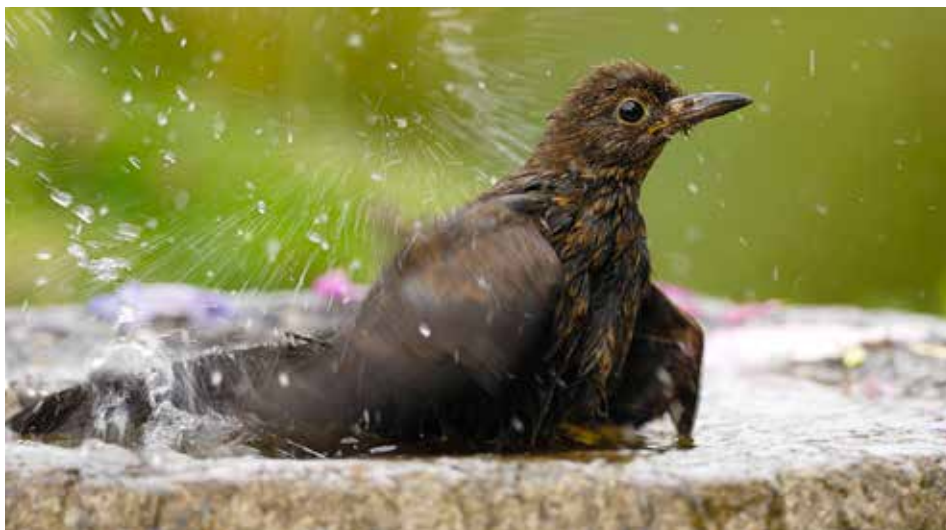
Jak získat finance

V loňském roce zastupitelé Sedlčan umožnili občanům, aby přišli s nápady, co jim v sedmitisícovém městě chybí, jak by bylo podle jejich názoru možné zlepšit životní prostředí a čím zpestřit ostatním život v okolí. V rámci prvního ročníku takzvaného participativního rozpočtu dostala veřejnost možnost podávat projekty. Horní limit částky na jednotlivý projekt byl 250 tisíc korun.

Každý projekt nejprve musel získat potřebnou podporu vyjádřenou na podpisových listinách. Každý z předkladatelů následně musel svůj záměr obhájit a prezentovat na zasedání zastupitelstva města. O pořadí jejich realizace mělo rozhodnout hlasování. „Náš projekt byl ve srovnání s ostatními nejlevnější, náklady jsme propočítali na 80 tisíc korun. To se může zdát jako velká částka, ale je potřeba vzít v úvahu, že nejvyšší výdaje představovala dvě reprezentativní kamenná pítka od kamenosochaře Michala Maška. Jedno z nich má tvar rožmberské růže a je umístěno na náměstí, kde je i začátek stezky včetně informací o tom, kde se nacházejí další stanoviště. Orientace je možná také pomocí GPS. Druhé kamenné pítko se nachází v nové části místního hřbitova,“ vysvětlují navrhovatelky.

Jak zpracovat projekt

Zpracovat a předložit všechny podklady nebylo právě jednoduché. Bylo nutné například uvést všechna čísla parcel, na nichž měla být pítka zabudována, s tím, že tyto lokality musely být veřejně přístupné. „Oslovily jsme také několik firem a snažily se porovnat cenu s kvalitou, abychom získaly pítka s delší životností a taková, jež by co nejlépe sloužila svému

Mladý kos černý při koupeli

Naučná stezka začíná na sedlčanském náměstí, kde je pítko ve tvaru rožmberské růže od kamenosochaře Michala Maška

účelu. Předložily jsme také vizualizaci prostředí, v němž by jednotlivá pítka měla stát. V tom nám pomohli pracovníci odboru životního prostředí, odboru výstavby a územního plánování, ale i odboru školství a památkové péče a hodně práce odvedli zaměstnanci místních technických služeb,“ chválí Marie Břeňová.

„Aby se nekupoval příslovečný zajíc v pytli, nechaly jsme si zaslat nejprve dva druhy pítek takzvaně na vlastní triko a osobně jsme je vyzkoušely,“ doplňuje Blanka Tauberová. Velmi také pomohlo, s jakou ochotou projektu vyšla vstříc pražská malířka a ilustrátorka Inka Delevová – autorka obrázků ptáků. Přenechala městu autorská práva a díky jejímu souhlasu mohly pracovnice turistického informačního centra vytvořit leták s orientačním plánkem, obrázky ptáků a otázkami, které vzbudí pozornost a umožní třeba zapojení dětí na procházce. Odpovědi na ně jsou snadné pro každého, kdo si trasu pozorně projde. Skvělou práci při přípravě jednotlivých tabulí a plánu trasy přehledně provedla po stránce grafiky Zorka Sokolová.

Jak o pítka pečovat

„Chtěly jsme, aby se projekt stal společnou věcí místní komunity a pomohl ji stmelit.

Naším dalším úkolem proto bylo sehnat patrony, kteří by o pítka pečovali. Obcházely jsme ředitele a ředitelky základních a mateřských škol, základní umělecké školy, ale navštívily jsme i ředitele místní nemocnice a domova seniorů. Některé reakce pro nás byly příjemným překvapením. Učitelky mateřských škol například rozvíjely nápad, jak by bylo pěkné v příštích letech stanoviště vybavit domečky pro hmyz nebo krmítky pro ptáky,“ popisuje Blanka Tauberová. I do tohoto projektu ale zasáhl koronavirus – zaměstnanci technických služeb se museli věnovat jiným úkolům, nepříjemnosti představovalo také uzavření škol. Proto je slavnostní otevření ptačí stezky naplánováno až na září. „Pozvání přijal i Lukáš Viktor z České společnosti ornitologické a rádi bychom s ním připravili i besedu pro školy a veřejnost,“ zve na událost Marie Břeňová.

Připravte se i na negativní ohlasy

Autorky projektu nepopírají, že zaznamenaly i negativní komentáře, a pokud jim je někdo řekl do očí, snažily se svůj záměr vysvětlit. „Kritika někdy přicházela od lidí, u nichž bychom ji nečekaly. Například jsme si vyslechly, že jsou to vyhozené peníze, které by mohly

Foto: Marie Břeňová

Tabule ptačí naučné stezky s plánkem všech stanovišť

Foto: Marie Břeňová

Jedno z pítek je například v nemocničním atriu

být využity na užitečnější věci, nebo že ptáci si sami umí doletět k potoku nebo jinému vodnímu zdroji. Ten ale může být zvláště za velkého sucha pro ptáky obtížné najít," shodují se.

Jak mají pítka vypadat

Důležité je, aby pítka nebyla hluboká, protože jinak hrozí utonutí různých drobných živočichů nebo i mláďat po vyvedení z hnízd. Pítka by měla být umístěna tak, aby z nich ptáci měli dobrý přehled a mohli reagovat na nebezpečí ze strany ptačích predátorů, ale i koček nebo kun.

Vhodné také je, aby byl v blízkosti pítek strom nebo keř, a pokud je to možné, je lepší, když nejsou dlouhou dobu vystavena slunečním paprskům.

Příklad hodný následování

„Chtěly bychom vyzvat i další města, aby se o podobný projekt pokusila. Víme, že o pítka, ale i ptačí budky a krmítka usilují už nyní například v Písku. Pomůže už jen fakt, že se o pítkách bude mluvit. I když se nepodaří zastupitele přesvědčit, někteří obyvatelé převzou iniciativu sami. I u nás v Sedlčanech již vloni přibyla pítka na sídlišti i v některých zahradách. Potěšila nás také iniciativa učitelek ZUŠ Sedlčany, které v loňském školním roce zvolily téma zaměřené na ekologii a ptactvo. Hlavní inspirací pro ně byla kniha Petra Síse *Ptačí sněm*, která obsahuje obrovské poselství. Příběh vypráví o ptáčích, kteří chtějí zachránit Zemi, aby se jim lépe žilo, a proto urazí velké vzdálenosti, aby doletěli k pta-

čímu králi přes několik kontinentů pro radu (viz také *Ptačí svět 2/2020*). Současně děti zkoumaly, co se děje v ovzduší, jaké v něm jsou zplodiny, čím živým tvorům neprospíváme a jak konkrétně by mohl každý z nás k jejich ochraně přispět," dodávají autorky. Na závěr se ještě dozvídám, že žáci také vytvořili pítka z keramiky, která umístili na školním pozemku, a v areálu vysadili stromy.

Společně s autorkami projektu doufám, že se sedlčanská komunitní pítka stanou inspirací pro další obce a třeba už o příštích prázdninách se na svých toulkách naší vlasti budeme kochat koupajícími se ptáky mnohem častěji.

Na základě materiálů autorek projektu zpracovala Alena Klvaňová

Ptačí svět v říši umění

Albatros a Píseň o starém námořníkovi

V předchozím čísle Ptačího světa jsme se vypravili do Perské říše v době středověku, tentokrát vás zvede do Anglie na sklonku 18. století.

Albatros stěhovavý, mimořádně veliký a krásný mořský pták, vyniká nad ostatním ptactvem několika schopnostmi. Dožívá se vysokého věku, někdy až osmdesáti let. Díky impozantnímu, bezkonkurenčně širokému rozpětí svých křídel (až kolem 3,5 metru) je vytrvalým letcem na úctyhodné vzdálenosti. Dovede mistrně využívat techniku dynamického plachtění s pomocí vzdušných proudů, a za den tak i v bouřlivém počasí překonat stovky kilometrů, přičemž celé hodiny nepotřebuje mávat křídly. Svou kořist zaznamenává na dálku, dokonce i ve tmě, výjimečně citlivým čichem. Albatrosovití patří k řádu trubkonosých a jejich nozdry jsou v ptačí říši anatomickým unikátem. Živí se výhradně mořskými živočichy a jejich mršinami, které obratně loví na hladině nebo jako bleskoví potápěči. Není proto divu, že se, podobně jako rackové, stávají „průvodci“ rybářských a proceánských lodí a námořníci je považují za proroky počasí.

Gustave Doré: ilustrace k Písni o starém námořníkovi (rytina, 1876)

Majestátní albatros vstoupil do evropské literatury v roce 1798 na stránkách básnické sbírky *Lyrical Ballads*, která je pokládána za první plod anglického romantismu. Samuel Taylor Coleridge sem zařadil svou nejslav-

nější poemu *Píseň o starém námořníkovi* (*The Rime of the Ancient Mariner*). Stvořil ji s pomocí přítele Williama Wordswortha – oba bývají uváděni jako tak zvaní jezerní básníci podle Jezerní oblasti (Lake District) v severozápadní Anglii. Hlavní hrdina tohoto fantastně dramatického příběhu výstřelem z kuše bezdůvodně zabil albatrosa, který předtím loď vyvedl z nehostinných ledových končin poblíž jižního pólu. Zbytečným usmrcením ptáka námořník na celou posádku přivolal tajuplně nadpřirozené neštěstí. Jako jediný z lodníků sice nezemřel a vrátil se do rodné země, byl ale odsouzen k doživotnímu pokání. Musí vyprávěním svého příběhu učit lidi pokoře a lásce ke všemu živému, Bohem stvořenému. Tak končí *Skládání o starém námořníkovi*, několikrát zfilmované a zhudebněné dílo, do češtiny poprvé přeložené Josefem Václavem Sládkem v roce 1897, s věčně platným a stále naléhavěji aktuálním poselstvím k celému lidstvu.

Příště: Krocán a impresie Clauda Moneta

Daniel Razím | je literární autor, muzikant, divadelník a pedagog.

Poznáte skřivany?

Pro skřivana polního je typický třepotavý let, při kterém trochu připomíná malý vrtulník

Skřivanovití pěvci (čeleď Alaudidae) nepatří u veřejnosti mezi příliš populární ptáčí skupiny. Je to dáno nejen jejich povětšinou nenápadným hnědošedým zbarvením, které příliš neusnadňuje druhovou identifikaci, ale i tím, že skřivani obývají pro pozorovatele ptáků méně atraktivní sušší otevřená stanoviště, která ve většině případů neoplývají příliš velkou druhovou rozmanitostí. Přesto ale skřivani a jejich nejbližší příbuzní náležejí mezi velmi zajímavé ptáčí druhy. Jde o pěvce nejlépe adaptované k nehostinným podmínkám pouští, stepí i kamenité tundry. Pro většinu druhů je charakteristické obhajování teritoria zpěvem v letu a hnízdění na zemi v řídké nízké bylinné vegetaci. Jako památku na svůj původ v afrických polopouštích si skřivani uchovávají komfortní chování ve formě popelení.

V České republice lze pravidelně zastihnout tři druhy skřivanovitých pěvců – skřivana polního, skřivana lesního a chocholouše obecného. Od jiných podobných pěvců je můžeme odlišit mimo jiné i podle přítomnosti vztyčitelné chocholky na temeni, která je u skřivana polního i lesního krátká, tupě ukončená a patrná pouze v době vzrušení, zatímco špičatá a mnohem delší chocholka chocholouše je nepřehlédnutelná i u jedince v klidu. Při putování Evropou lze zejména v jižních oblastech zastihnout i další druhy skřivanů. Mezi nejnápadnější z nich patří skřivan ouška-

tý obývající vysoké hory jihovýchodní Evropy i severskou tundru a mohutná kalandra zpěvná hnízdící na otevřených řídkce porostlých polích a stepích ve Středomoří.

Naším nejhojnějším skřivanem je všeobecně známý **skřivan polní**. Jde o nenápadně hnědošedě skvrnitého pěvce, který je o něco větší než vrabec. Navzdory silnému úbytku se se skřivanem polním dosud setkáme na většině našich polí a běžně se vyskytuje i mimo ornou půdu na nepřilíš hustě porostlých otevřených stanovištích bez stromů od nížin až po hřebeny našich nejvyšších hor. Při vzletu jsou u něj nápadná bílá pera na okraji ocasu a hnědobílý zadní okraje křídel. V hnízdní době skřivana polního snadno poznáme i podle charakteristického zpěvu v letu, méně často i z nějakého vyvýšeného místa. Zpěv tvoří dlouhý, nepřetržitý tok drncivých, cvrlikavých a hvízdavých tónů. Zpívající skřivan zvolna stoupá za rychlého třepotání křídel, při čemž trochu připomíná vrtulník, do výšky 50–100 m, až není téměř vidět. Pak obletuje teritorium v širokých kruzích. Jeho píseň může trvat i několik desítek minut. V jejím závěru za zpěvu skřivan opět zvolna klesá a v poslední fázi padá k zemi s přitaženými křídly. Po vyhníždění se skřivani sdrůžují do otevřených hejnek, se kterými se často setkáváme na polních strništích. Skřivan polní u nás přezimuje pouze nepoččetně v nížinách, nejčastěji v porostech řepky a vojtěšky, kde ho často prozradí typické vrzavé vábení.

Skřivan lesní je oproti skřivanu polnímu o něco drobnější. Jedná se o jediný druh skřivana, který se nevyhýbá přítomnosti vzrostlých stromů. S jeho vysoce ceněným bohatým melancholickým zpěvem, při kterém střídá příjemné i sladkobolné tóny přednášené v různé rychlosti, se setkáme nejčastěji v oblasti borů na písčitých půdách, kde hnízdí na rozsáhlejších lesních pasekách, ale i na řídkce porostlých polích v dosahu lesa. Velmi rád osidluje také vřesoviště a v současnosti se šíří i na jihomoravských viničích. Při bližším pozorování určíme skřivana lesního snadno podle výrazných, světle krémově zbarvených nadočních proužků, které se v tylu spojují a tvoří písmeno V, a dále podle (ne vždy dobře patrné) nápadně černé, světle lemované skvrny u ohbí křídel (tmavé ruční krovky se žlutavobílými špičkami a bílou skvrnou u jejich bázi). Další typické znaky skřivana lesního lze zaznamenat i v letu, kdy vynikne jeho krátký ocas, který působí poněkud utátným dojmem, a nápadně široká křídla. Při přeletech létá skřivan lesní ve výrazných vlnovkách, čímž poněkud připomíná let malého šplhavce. Svou často několik desítek minut trvající píseň přednáší poměrně běžně vsedě na stromě, ale ještě častěji při tzv. netopýřím letu v širokých kruzích nad hnízdištěm. Za vhodného počasí začíná zpívat jako první z lesních pěvců již krátce po půlnoci. Nezkušený pozorovatel může skřivana lesního zaměnit za lindušku lesní, která obývá obdobná stanoviště a je u nás výrazně hojnější. I linduška lesní zpívá v letu a je nenápadně hnědošedě

Ještě nevzletné mládě skřivana polního krátce po vyvedení z hnízda

Hnízdo skřivana polního lze nalézt i na téměř holé půdě

Skřivan polní je často jediným ptáčím druhem hnízdícím v rozlehlých, průmyslově obdělávaných polních monokulturách

Skřivani

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

vždy dobře patrná dozadu
protažená chocholka

delší, mírně
zahnutý zobák

béžovohnědá
krajní ocasní
pera

světlé zadní
okraje křídel

bílá krajní
ocasní pera

Chocholouš obecný

Galerida cristata

Velikost: 17–19 cm

Prostředí: otevřená místa s řídkým porostem na okrajích lidských sídel – staveniště, průmyslové a obchodní zóny, okolí hnojišť a silážních žlabů u farem s chovem mléčného skotu

Výskyt v ČR: celoročně

Stav a početnost v ČR: silný pokles, 300–500 párů, většina na jižní Moravě

chocholka patrná
jen při vzrušení

ad.

pro mláďata všech
druhů našich skřivanů
jsou charakteristické
široké světlé lemy na
velkých perech

juv.

ad.

tmavá spodní
strana křídel

mohutný
zobák

černé skvrny
po stranách hrudi

ad.

Skřivan polní

Alauda arvensis

Velikost: 16–18 cm

Prostředí: polní krajina, řídkce porostlé bezleší

Výskyt v ČR: od poloviny II. do začátku XI., v nížinách nepočetně zimuje

Stav a početnost v ČR: mírný pokles, 600 000 – 1 200 000 párů

Kalandra zpěvná

Melanocorypha calandra

Velikost: 17,5–20 cm

Prostředí: suchá step s řídkým bylinným porostem, středomořské pastviny a úhorovitá pole

Výskyt v Evropě: nížiny ve středomořské oblasti a v okolí Černého moře; v ČR velmi vzácný zatoulanec

linduška lesní

protáhlejší hlava,
celkově štíhlejší silueta

krátký, jakoby
uťatý ocas

nápadné světlé nadoční
proužky se v týlu spojují
ve tvaru písmene V

široká křídla

tmavá, světle
lemovaná skvrna
u ohbí křídel

Skřivan lesní

Lullula arborea

Velikost: 13,5–15 cm

Prostředí: okraje polí přilehlých k borovým lesíkům,
větší lesní paseky, vřesoviště, extenzivní vinice
a další sušší stanoviště s rozptýlenými stromy

Výskyt v ČR: od konce II. do začátku XI.

Stav a početnost v ČR: stabilní, 600–1200 párů

ad.

skřivan ouškatý tundrový
(ssp. *flava*)

skřivan ouškatý balkánský
(ssp. *balcanica*)

černé růžky nápadné
pouze u samce ve
svatebním šatu

Skřivan ouškatý

Eremophila alpestris

Velikost: 16–19 cm

Prostředí: kamenitá tundra, v zimě a na tahu k zastížení
i v polní krajině

Výskyt v Evropě: severní oblasti Skandinávie, kamenité svahy
nad hranicí lesa v horách Balkánu, Malé Asie a na Kavkaze;
v ČR nepravidelně v období migrace a zimování

nepravidelný zimní host
na našich polích

ad.

Literatura:

Svensson L., Mullarney K., Zetterström D. 2016: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. Ševčík Plzeň
Šťastný K., Hudec K. a kol. 2011: *Fauna ČR Ptáci 3/1*. Academia Praha
Šťastný K., Bejček V., Hudec K. 2006: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice*. Aventinum Praha

2020-03

Téměř dokonale maskovaná samice skřivana lesního sedící na hnízdě na okraji písčitého vřesoviště

skvrnitá. Nicméně lindušky, podobně jako jiné druhy konipasovitých ptáků, jsou oproti skřivanům o něco štíhlejší s více protaženou hlavou, tenčím zobákem a nikdy nemají na hlavě žádný náznak chocholky. Způsob zpěvu v letu je u lindušky lesní výrazně odlišný. Linduška před začátkem zpěvu vzlétá z vrcholku stromu do výše, kde začne zpívat, a při klesání ve spirále s nahoru vztyčeným ocasem a nehybnými, napolo rozevřenými křídly dosedá s nezaměnitelným trylkem *ciá ciá ciá* opět na strom. V mimohnízdní době se skřivan lesní sdružuje do menších otevřených hejnek, jejichž vábení trochu připomíná pískavé jódlování. Ze zimovišť v jihozápadní Evropě se k nám vrací již koncem února.

Náš nejzácnější druh skřivana – **chocholouš obecný** – je nepatrně větší nežli skřivan polní. Kromě nápadné chocholky ho od ostatních skřivanů odlišíme i podle delšího, mírně zahnutého pinzetovitěho zobáku. Jeho opeření působí celkově zašedleji a čárkování na hrudi je více rozpité. Vnější ocasní pera nejsou u chocholouše na rozdíl od skřivana polního bílá, ale béžovohnědá. Chocholouš dříve býval běžným ptákem městské periferie, v současnosti však z většiny našeho území zcela vymizel a častější je jeho výskyt pouze na jižní Moravě. Chocholouš obývá otevřená místa s řídkým porostem plevelných bylin na staveništích, rumištích, novějších sídlištích, parkovištích nákupních center a průmyslových zón a okolí zemědělských farem – zejména trvalá hnojiště v blízkosti kravínů. Podobně jako ostatní druhy skřivanů zpívá často v letu, ale běžně i na lampách pouličního osvětlení, plotech a na okrajích střeš. Zpěv chocholouše je velmi dlouhý a proměnlivý, s notnou dávkou melancholických a hvízdavých prvků, často doplněný o imitaci jiných ptačích druhů. Ve městech chocholouš občas hnízdí nejen na zemi, ale i na plochých střeších. Naše populace je stálá.

Při letních cestách do Skandinávie, na Balkán, Kavkaz či do tureckých pohorí se můžeme v tundře či v horách nad hranicí lesa vzácně setkat s elegantním **skřivanem ouškatým**. Dospělé jedince snadno poznáme podle typické

černožluté kresby na hlavě. Samice je obvykle menší a trochu méně kontrastně zbarvená. Prodloužená černá pírká po stranách temene tvoří u samce ve svatebním šatě dlouhé růžky. U samic jsou zakrnělé a nemusejí být vždy patrné. Skandinávská populace (ssp. *flava*) nemá na rozdíl od ptáků z jihovýchodní Evropy (ssp. *balcanica*) černou pásku na hlavě spojenou s černým límečkem na hrudi, a páska končí tak na tvářích jako vous. Ve 20. století nebylo úplnou vzácností zastihnout malá hejníka skandinávských skřivanů ouškatých v době tahu a zimování i na našich polích. V současnosti početnost skandinávských populací skřivanů ouškatých výrazně poklesla a druh je u nás zaznamenáván zcela výjimečně. Skřivan ouškatý je jediný druh skřivana, který obývá přirozeně americký kontinent, kde hnízdí v tundře a horách od Aljašky až po kolumbijské Andy.

Na řadě míst v jižní Evropě lze pozorovat největší evropský druh skřivana – **kalandru zpěvnou**. Jedná se o robustního pěvce s mohutným žlutavě hnědávým zobákem a typickou velkou černou skvrnou po stranách hrudi. Na první pohled je u kalandry nápadný i světlý nadoční proužek. Za letu je dobře patrná černavá spodina křídel s širokým světlým zadním okrajem. Hřbet je zbarven obdobně jako u skřivana polního, s nímž má společná i bíle zbarvená krajní ocasní pera. Zpívá za pomalého typického „skřivanovitěho“ letu, na rozdíl od skřivana polního ale nemá při zpěvu v letu roztažený ocas. Hnízdí v mediteránní zemědělské krajině i v přirozených stepích od Portugalska až po Kavkaz, rozšířena je také po celém pobřeží Černého moře. Její bohatý švitořivý zpěv býval v minulosti velmi ceněn. Ještě na počátku 20. století byla běžně chována jako klecový pták pro potěšení i na našem území.

Libor Praus | pracuje jako zoolog ve Východočeském muzeu v Pardubicích. Jeho odborným zájmem je hnízdění biologie a ekologie skřivanovitých pěvců. Věnuje se monitoringu a ochraně mizejících chocholoušů obecných. Dobrovolně spolupracuje na řadě mapovacích, monitorovacích i popularizačních projektů ČSO. Je šéfredaktorem časopisu Panurus Východočeské pobočky ČSO.

Hnízdo skřivana lesního s asi devítidenními mláďaty

Oblíbeným hnízdištěm skřivana lesního jsou rozsáhlejší, nepřilíhající zarostlé paseky v borových lesích

Asi šest dní stará mláďata chocholouše obecného

Vyvedené mládě chocholouše obecného dokrmované rodiči na parkovišti v průmyslové zóně

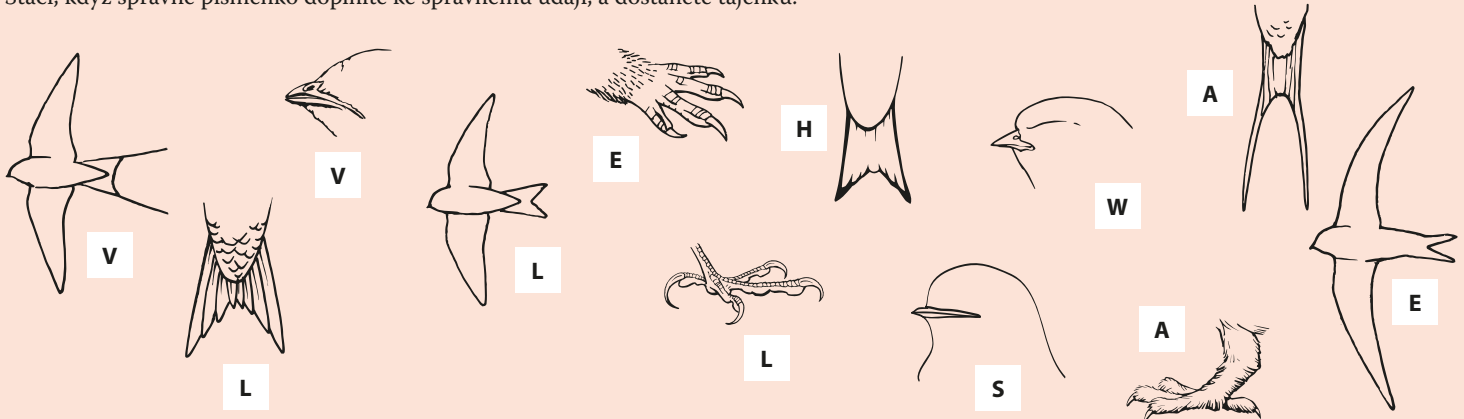
Chocholouš obecný často hnízdí na okrajích trávníků v bezprostřední blízkosti frekventovaných parkovišť a chodníků

Krutihlavový hlavolam aneb nad čím krutihlav kroužil hlavou

Moji milí malí a mladí ornitologové,

doneslo se mi, že tentokrát budete pozorovat zejména jiříčky, vlaštovky a rorýsy. Také je znám, také je pozoruji. Spíš zpovzdálí a letmo. Jsme si vzdálení, a to nejen způsobem života. Možná i proto vám dnes nabízím letmý pohled na tuto trojici mých ptačích příbuzných. Vy jste ale zkušenější pozorovatelé znali důležitých detailů, a proto dokážete hravě rozluštit, komu který obrázek náleží. Řešením tohoto hlavolamu vám hlavu nezatřím. Stačí, když správné písmenko doplníte ke správnému údaji, a dostanete tajenku.

Polet' se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny
s dětmi

Milí kamarádi,
od jara jste měli možnost sledovat letošního ptáka roku – jiříčku obecnou –, a to od přiletu přes stavbu hnízd až po první roztomilá vykukující mláďata. Doufám, že jste si to pěkně užili!

Teď už většina mláďat vylétla a jiříčky se začínají chystat na dlouhou cestu, kterou mají před sebou. Vytvářejí hejna, ve kterých posedávají na drátech elektrického vedení, často spolu s vlaštovkami, či někde dokonce s břehulemi. Najdete takové místo, kde rády sedávají ve vašem okolí? Pozorně se dívejte, jaké hejno to vlastně je. Je tvořeno pouze jiříčkami, nebo jen vlaštovkami? Nebo jsou v něm ptáci pomíchaní? Najdete mezi vlaštovkami dospělé ptáky? Od mláďat je poznáte podle dlouhého ocasu. Pokuste se tuto podzimní podívanou vyfotit a ptáky na drátech spočítat. Těším se na krásné fotky a jsem moc zvědavý, které hejno bude největší!

A pro mladé badatele mám ještě jeden, těžší úkol. Vlaštovky, na rozdíl od jiříček, před odletem nocují v rákosinách. Vydejte se před setměním s rodiči či s kamarády k rybníkům v okolí a pokuste se nocoviště vypátrat. Pokud se to podaří, čeká vás úžasná podívaná. Můžete mi ji nafotit nebo natočit a poslat se svým zážitkem na adresu springalive@birdlife.cz. Zároveň své pozorování zadejte za pomoci rodičů na birds.cz. Třeba právě váš záznam odhalí další nocoviště.

Hned bych se tam s vámi vydal, ale nemohu. Tak jen přeji: užijte si to!

Váš Krůťa

Rorýs obecný				Vlaštovka obecná				Jiříčka obecná			
zobák	nožka	ocas	silueta	zobák	nožka	ocas	silueta	zobák	nožka	ocas	silueta

A máte hotovo. Pokud někdo z vás teď ztratil hlavu, protože tajenka je pro něj stále záhadou, mám pro něj nápovědu. Stačí svůj dalekohled přesměrovat z výšin, kde jsou doma vlaštovky, jiříčky i rorýsi, a zaostřit do minulosti. Spatříte tam významného ornitologa, který přes své mládí mnoho dokázal a je pro nás velikou posilou a inspirací. Budete-li jiříčky, rorýsy a jiné ptactvo pozorovat v Praze, můžete se zastavit u domu, kde žil, a zamyslet se, zda právě zde nenapsal svoji knihu *Pražské ptactvo*. Já už svůj pohled zaměřím do budoucnosti, rozloučím se s vámi a přichystám se k odletu.

Připravila Vladka Sládečková

Váš Krůťa

Podaří se ti mezi vlaštovkami objevit jednu jiříčku?

Pozor, hnízdo na pravoboku!

Řeka má mnoho podob. Na jednu stranu nespoutaný tok plný zákoutí, tíšín, kmenů, ostrůvků, ramen, pláží a erodovaných stěn lemovaný přibřežním a podvodním rostlinstvem a na stranu druhou ohrazený kanál, zahluobený, sečený či vystlaný kamením, přeřatý tu a tam jezem. Čeho je více? Asi každý tuší. A kde je možno očekávat více ptáků a života, je nanejvýš zřejmé. V letech 2018 a 2019 jsme se na jižní Moravě vydali mapovat ptáky na řekách a tento smělý plán nám uchystal nejedno překvapení.

Ledňáček říční

Není to vůbec snadné, zato efektivní

Ptáci, a nejen ti vodní, se z lodi mapují překvapivě dobře. Celkem jsme při mapování vodních toků zjistili 130 druhů ptáků, což rozhodně není málo, a z toho u 119 druhů bylo zaznamenáno chování související s hnízděním. Některé druhy plovoucí objekt i s včínajícími osobami s dalekohledy u očí tolerují, či přímo ignorují, a tak splouvání řek na lodi přináší řadu nevšedních pozorování. Ovšem pokud zrovna nepřetahujete loď přes padlý strom, netáhnete ji za sebou mělčinou či se nesnažíte všemožně ji udržet na hladině tou správnou stranou nahoru. Jistá dávka dobrodružství však k této metodě monitoringu ptáků neodmyslitelně patří. Voda ve vyprahlé krajině ptáky k sobě láká, ostatně stejně jako lidi. Pozorovat koupající se žluvy hajní, nenápadně se tvářící kvakoše noční či rozpustilé kulíky říční snad nikdy neomrzí. Vidět na jižní Moravě kupříkladu včelojedy lesní rozhodně není běžné, zato při plavbě po řekách jsme je viděli skoro každý den a těžko by nás napadlo, že právě splouvání řeky povede k novým nálezům lokalit s lejskem malým. Díky takovému mapování jsme si udělali úplně jinou představu o rozšíření morčáka velkého, pro nějž jsme objevili řadu nových hnízdních lokalit, či skorce vodního nebo konipase horského, u nichž nás překvapil jejich výskyt v nižších polohách.

Cílem našeho vodáckého úsilí však bylo zmapovat výskyt vybraných druhů ptáků i ve vztahu k prostředí. V takovém případě je nevhodnější znát co nejpřesněji polohu monitorovaného objektu. Takového

ledňáčka říčního však můžeme potkat skoro všude, kde je voda. Někde loví, někde odpočívá, někde si odskočí na výlet, jinde hnízdí a mezi všemi těmito místy pořád vytrvale přeletuje. A aby to nebylo jednoduché, ještě k tomu je v populaci řada nehnízdících jedinců. To, že někde pozorujeme ledňáčka, tedy rozhodně neznamená, že tam hnízdí, a kupodivu to může platit i naopak – v okolí hnízdní nory nemusíme ledňáčky vůbec zaznamenat. Podobné je to snad u většiny ptáků. Proto jsme vybrané druhy cíleně vyhledávali a zaměřili jsme pozornost na prokázání hnízdění. U druhů hnízdních v erodovaných březích, kde kromě ledňáčka hnízdí i břehule říční, jsme se soustředili na dohledávání obsazených nor, u kachen na pozorování rodinek a u bahňáků jsme se všemožně snažili vykukat, co šlo. Pochopitelně je nejlepší monitorovat z vody a na řekách k tomu využít plavidlo.

Pro efektivnost metody můžeme porovnat počty zjištěných ledňáčků v ptačích oblastech. Ve většině případů zjištěné počty násobně předčily publikovaná očekávání. V ptačí oblasti Soutok-Tvrdonicko, kde je ledňáček předmětem ochrany, až skoro pětinasobně.

Jak na to?

Kromě lodi a pádel, které dnes seženete všude, je absolutně nezbytný dobrý parťák (ve vodácké mluvě háček či kormidelník). Když pozorujete nebo zapisujete, je nutné, aby někdo udržoval směr a dával pozor na

Přírodní památka Osypané břehy, pohled z Čertovy stěny

nástrahy po proudu (a naopak). Nezbytné také je, aby druhá osoba byla stejně odhodlaná jako vy, když „noru“ zpozorujete na poslední chvíli a je potřeba se vrátit proti proudu to ověřit. V případě, že to byl jen „flek na hlíně“, je skvělé, když v týmu panuje shoda na tom, jak důležité to bylo ověřit, přes veškeré fyzické vypětí, které k tomu bylo zapotřebí, a další vodě ve člunu. Mapování pomocí kánoe, která se k tomu asi hodí nejlépe, je také příležitostí provětrat již nepoužívaný starý dalekohled, který už delší dobu leží někde ve skřínce. S tím souvisí i další rada. Vše, co může voda poškodit, je dobré mít v nepromokavém obalu a věci mít přivázané k lodi. Jakkoliv to zní banálně a samozřejmě, vyzkoušet si to na vlastní kůži se moc nevyplácí. Víím, o čem hovořím. K zapisování pozorování je ideální používat tablet (k dostání jsou nepromokavé obaly na tablety), respektive mobilní aplikaci Avif, tablet pak umožňuje zjistit i GPS polohu. Abychom zaznamenali co největší průřez zajímavých druhů, je vhodné vyrazit na vodu mezi poslední dekádu května a první dekádu července. To už vodí mláďata většina morčáků a hnízdí většina břehulí i dalších druhů. Kromě přírodních a vodácky atraktivních úseků má jistě smysl mapovat i ostatní části toků.

Živé břehy (?)

Břehule říční vyžaduje k hnízdění kolmé, rozsáhlejší a pravidelně obnovované písčité či hlinitopísčité stěny, a proto je vhodným bioindikátorem zachovalých říčních procesů. Rozsáhlé břehové nátrže, kde břehule hnízdí, jsou přírodně velice zajímavé a hostí velké množství vzácných druhů zejména bezobratlých, ale i rostlin. Důsledkem drastické regulace vodních toků u nás teď břehule útočiště hledá v pískovných, přirozených hnízdištích je zoufale málo a její přejmenování na stěnu těžební je nabílední. Zajímalo nás, jak to s břehulí na jižní Moravě, kromě známých hnízdišt v nezregulovaném úseku Moravy ve Strážnickém Pomoraví, bude. Zelené linie ukrývající řeku za obrovskými žlutě kvetoucími páchnoucími lány mohou být mnohem zajímavější, než se na první pohled zdá. Osobně jsem řadu řek na jižní Moravě podcenil. Nečekal jsem, že při plavbách nalezneme tolik hezkých míst. Ještě pořád máme zbytky nezregulovaných vodních toků a také řeka a příroda ve své živelnosti dokážou místy někdy pomalu a jindy rychle napravovat, co člověk poničil. Břehule jsme našli i mimo zmiňovaný úsek na Moravě, na Dyji, a dokonce i na říčce Kyjovce. V roce 2018 bylo obsazeno 17 kolonií a hnízdilo dohromady 1260 párů; v roce 2019 to bylo 19 kolonií a 646 párů. Rozdíl mezi oběma roky opět odpovídá dynamice řek. V roce 2019 byla totiž kvůli k vysokým květnovým průtokům část kolonií vyplavena a břehule pak hnízdily na více místech a méně početně. Kromě toho byly další vhodné stěny se starými norami nalezeny na dalších místech Moravy a Dyje a také na Svratce, některé stěny se totiž obnovují při pořádných průtocích či povodních. Novým významným erozním činitelem na Moravě se staly motorové lodě, jejichž počet díky všemožné podpoře cestovního ruchu enormně stoupá. Břehule tak hnízdí i v těchto erodovaných stěnách, seznam pozitivních dopadů motorových člunů je však velmi krátký.

Ledňáček a vodák, kam se podíváme?

Již z předchozí kapitoly je zřejmé, že tomu tak není. Při přepočtu všech zjištěných obsazených nor ledňáčků na kilometr toku nám vyšlo číslo 0,35. Moc vypovídající však není – někde bychom na kilometrech

Monitoring ptáků z lodi

Foto: Markéta Berková

Vrby ařezávané na hlavu na břehu Vojkovičského náhonu

Foto: Gašpar Čanlík

toku ledňáčka těžko hledali a jinde člověk nestihá kontrolovat. Cílové druhy, tedy i ledňáček, se nacházejí především na přírodních úsecích toků, případně na renaturalizovaných úsecích, čili původně zregulovaných částech toku, které řeka opětovně zpřirodnila. V těchto úsecích jsou ptáci doslova koncentrováni a zjistili jsme tu čtyři- až osmkrát vyšší hustotu sledovaných druhů než mimo ně. Přitom se často jedná o ohrožené a hodnotné biotopy zasluhující si zvýšenou pozornost.

Zcela pochopitelně tyto úseky preferují nejen ptáci, ale i lidé. V rovných úsecích oleje, kde vidíte zastřížený trávník až k vodě či naskládané kamení, budete těžko hledat vodáka. V rozporu s tím je pro mne zcela nepochopitelný turistický úspěch plavby na Baťově kanále, který patrně pramení z fascinace člověka spalovacím motorem a alkoholem. To pravé vodáctví s pádly je všelidovou zábavou národa českého a vodáky najdeme právě tam, kde mají vhodné podmínky i vzácné druhy ptáků. Tlak na tato území je místy enormní, jesepty a výsepy, tedy pláže a erodované břehy, jsou obsypané lidmi. Lidé neváhají šplhat přes kolonii břehulí, zoufalí kulčí hnízdí pod sítí na beachvolejbalovém hřišti, při každém proplutí páry lodě s reprodukováným Michalem Davidem na palubě se zvedá samice orla mořského z hnízda. Nezbyvá než apelovat

Foto: Kryštof Horák

Kontrola nory ledňáčka říčního

Foto: Gašpar Čamlík

Erodovaný břeh řeky Dyje

na ohleduplnost lidí a snažit se to změnit postupně, koneckonců pro vodáky je příroda nedílnou součástí jejich koníčku a hluku a běsnění je všude dosti. Cedule „Pozor, hnízdo na pravoboku“, kterou instalovala naše pobočka ve spolupráci s Povodím Moravy před jeden z nejceněnějších úseků na Moravě, apeluje právě na vodáky, že stačí málo, aby si vodu užili nejenom oni, ale i unikátní ptáci, kteří tu žijí.

Kam se poděl písek?

Samostatnou kapitolou vodních toků jsou bahňáci. K pozastavení nad nimi vybízí i jejich vyhraněná specializace. Kulík říční potřebuje rozsáhlejší pláže a mělčiny, kde hnízdí a hledá potravu, a všude tam, kde tyto podmínky byly splněny, byl i kulík. Nacházel se samozřejmě na nezregulovaném úseku ve Strážnickém Pomoraví, na několika místech v podjezí na Tvrdonicku a v oblasti soutoku Moravy a Dyje. Písek obecný je mnohem méně známý druh bahňáka, na prostředí je méně náročný než kulík, protože hnízdí i v zarostlých březích, a dříve býval na tocích rozhodně hojnější než kulík. V roce 2018 jsme jej zaznamenali jednou a v roce 2019 čtyřikrát bez projevu hnízdění. Pro jeho náhlou absenci nemáme vysvětlení – ještě přednedávnem jenom ve Strážnickém Pomoraví hnízdilo několik párů. Co do početnosti vystřídal píseka vodouš kropenatý, který hnízdí v opuštěných hnízdech zejména drozdovitých pěvců a je vcelku náročný na hnízdiště co do rozmanitosti dostupných tůní. Vodouše jsme zjistili na 14 (2018) a 11 (2019) lokalitách, v 8 případech s hnízdními projevy.

Je to dílo...

Správci vodních toků, jak menších, tak velkých, mají možnosti čerpat dotace na revitalizaci vodních toků. Vznikají tak zajímavé

Souhrn

V sezoně 2018 proběhlo mapování cílových druhů na vodních tocích jižní Moravy, především pak na tocích větších. Bylo splaveno 344 km vodních toků (Dyje, Morava, Jihlava, Svatka a Svitava).

Dalších 214 km vodních toků bylo mapováno ze břehu nebo broděním (Kyjovka, Hruškovice, Bobrava, Olšava, Stará Svatka, Svitava, Trkmanka, Litava, Velička a další).

V roce 2019 byla většina toků splavena pomocí kánoe (celkem 577 km). Oproti předchozímu roku byly navíc splaveny například Oslava, Kyjovka a horní úseky Dyje a Svatky, dalších 128 km bylo přebroďeno.

Tabulka: Hustota výskytu druhů vázaných na břehy vodních toků na kilometr vodního toku. Tyto druhy byly cíleně vyhledávány a byla u nich hodnocena průkaznost hnízdění.

druh	jednotka	hustota / km toku
ledňáček říční	teritorium	0,353
břehule říční	pár	2,285
morčák velký	rodina	0,014
kulík říční	pár	0,019
vodouš kropenatý	pár	0,014
písek obecný	pár	0,006
skorec vodní	pár	0,046

projekty, které pak v krajině působí vyloženě ozdravně. Ze zahraničí i od nás jsou známy příklady dobré praxe zahrnující i citlivá, přírodě blízká protipovodňová opatření. Přestože na jižní Moravě byl realizován největší projekt u nás, a sice zprůtočnění ramen řeky Dyje, v Čechách najdeme revitalizací více. Doktora Jekylla má však u nás pořád v područí pan Hyde a neustále jsou realizovány a dotovány desítky projektů, při nichž se bagrují sedimenty, zpevňují břehy, kácení stromy, a dokonce dláždí nebo zatrubňují některé úseky toků. Kromě ohrožování biodiverzity jsou tyto zásahy v rozporu se zadržováním vody v krajině, jež je žádoucím opatřením proti suchu. Na jednáních s projektanty a vodohospodáři je možné si vyslechnout i argumenty, že krajinu je nezbytné opět odvodnit a vodní toky ještě prohloubit, aby v nich něco teklo. Opevňování břehů je bohužel stále běžnou praxí a děje se i v těch nejceněnějších částech vodních toků. Perličkou pak jsou projekty revitalizací toků, které si už příroda vzala dávno do svého područí, přemodelovala dno, osázela břehy příbřežní vegetací a dno i břehy rozčlenila. Vykácet rozložitě vrby, pobořit bobří hráze a bagrem přerovnat koryto a nasadit nové stromy může být v těchto případech zcela zbytečné a škodlivé. Pořád tak u nás zůstávají stovky kilometrů kanálů a pohled na ně může milovníkům přírody působit deprese.

Poděkování

Rád bych poděkoval všem, kteří se do mapování vodních toků zapojili: Petru Berkovi, Kryštofu Horákovi, Jaroslavu Kouřilovi, Vladimíru Mikulemu, Marku Paličkoví, Lukáši Řezáčovi, Leoši Řičánkovi, Janu Sychrovi, Vlastě Škorpíkové, Martinu Valáškoví a Jaroslavu Zaňátovi.

Mapování bylo podpořeno z programu Interreg V-A SR-ČR (projekt Živé břehy, č. 304021D168) a ze státního rozpočtu ČR.

INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA
SPOLOČNE BEZ HRANÍC

Gašpar Čamlík | pracuje v Jihomoravské pobočce ČSO jako projektový manažer a terénní pracovník, podílí se na projektech zaměřených na ochranu ptáků, věnuje se dlouhodobému i cílenému monitoringu ptáků.

Chování husic rezavých během jejich prvního hnízdění v Česku

Foto: Antonín Gibiš

První zjištění mláďat husic rezavých, odhadovaný věk asi 5 dnů (5. 5. 2020)

Foto: Antonín Gibiš

Pár husic rezavých vodí své mladé (26. 5.)

Foto: Antonín Gibiš

Mláďata dostávají na bocích rezavou barvu a jsou velká skoro jako kachna divoká (26. 5.)

Foto: Antonín Gibiš

Odraslá mláďata husic rezavých (23. 6.)

V letošním roce u nás bylo poprvé doloženo hnízdění husic rezavých (*Tadorna ferruginea*) z volné populace. Zahnízdily na Podstránském rybníku v okrese Klatovy, kde jsem od počátku května sledoval dospívání mláďat. Rybník má vodní plochu asi sedm hektarů, v jihozápadní části je mokřad o velikosti asi jeden hektar. Jsou na něm tři podlouhlé ostrovy orientované severojižním směrem, stejně jako celý rybník. V zimě 2019/2020 byl jeden ostrov odlesněn. Od jihu je rybník mělčí, hloubka vody je zde asi 40 cm, dále od konců ostrovů k hrázi, kde je největší otevřená plocha, je hloubka u stavidla 80 cm při plné vodě. Na dně je asi třicetcentimetrová vrstva bahna. Na východní a jižní straně je kolem rybníka pás rákosiny lemovaný vrbami a dále loukou. V roce 2020 nebyl rybník od jara zarybněn, což se projevilo na průhlednosti vody, kterou jsem 26. 5. pomocí Secchiho desky změřil a zaznamenal nejméně 120 cm.

Husice rezavé se na Klatovsku objevily v roce 2018, a to 25. 4., kdy pár přistál na střechu domu v Bezděkově. Pak byly pozorovány na Podstránském rybníku a Hoštickém rybníku u Mochtína. V roce 2019 jsem je našel opět na Podstránském rybníku (3 ex.) a pár přelétal na nádrže za obcí Vacovy.

Od roku 2017 se tu pravidelně vyskytují husice nilské, a tak jsem očekával jejich zahnízdění. Ke svému velikému údivu jsem však 5. května letošního roku spatřil na vodě rodičovský pár husic rezavých s devíti mladými. Od té doby jsem sledoval souboje samce labutě velké s husami velkými, husicemi nilskými i husicemi rezavými a další vlnu soubojů odstartovaných husicemi rezavými.

Všechna pozorování střetů jsem vložil do faunistické databáze birds.cz. Dovoluji si pouze shrnout hierarchii mezi velkými vodními ptáky. Samec labutě opanoval prakticky celý rybník, ještě když jeho družka seděla na hnízdě. Najížděl i do skupiny mláďat husic rezavých. Husy velké vodily rodinu se třemi mláďaty skrytě, ostatní dospělé husy (až 12 ex.) rybník opustily. Husy velké byly napadány samcem labutě i samcem husice rezavé. Poté, co samec husice rezavé napadl tokajického samce druhého páru husic rezavých, druhý pár rybník natrvalo opustil. Všem pak za „otloukánky“ sloužil nehnízdící pár husic nilských. Husice rezavé prohnaly ve vzduchu kachny divoké i pár kopřivek, což byla spíše výjimka, protože jindy jsem projevy agrese vůči ostatním menším ptákům nepozoroval. U jižního břehu si dokonce postavil hnízdo pár roháčů.

Zajímavé bylo pozorování obranné reakce rodiny husic rezavých po vyplašení v porovnání s ostatními vodními ptáky. Kachna divoká vodí mladé v hejniku těsně kolem břehu a v nebezpečí se hejnkem rychle vydává za matkou do úkrytu. Podobnou strategii volí i husy velké, když oba

rodiče jistí mláďata a rychle je odvádějí. Malé labutě velké odvádí samice a samec se staví do obrany, stejně jako u rodiny husic nilských. U husic rezavých se mláďata rozprostou po hladině do různých stran, matka odlétá dále od nich a mladé volá, samec se staví na stráž nebo do obrany, případně upoutává pozornost na sebe. Mláďata se pak samostatně nebo po skupinkách připojují k samici a poté se připojuje samec. Z toho vyplývá větší akční rádius rodiny a také jistá samostatnost mláďat v útlém věku. Na menší vodní ploše tyto husice nestrpí jedince svého druhu a souboje s jinými vodními ptáky mohou být ostřejší. Zatímco u husic nilských jsem jednou sledoval agresivní chování při obsazování teritoria, husice rezavé byly naopak „neviditelné a neslyšitelné“. O to více se pak pár s mladými věnoval soubojům, a to platí i pro samici, která při tom mladé opouštěla. Ze své zkušenosti tak nemohu potvrdit tvrzení o agresivním chování husic nilských, také zvaných nilanky. Mnou pozorované nilanky vodící mladé ostatní vodní ptáky nenapadaly a jejich chování odpovídalo husám velkým.

Vzhledem k nárůstu počtu pozorování husic rezavých u nás je pravděpodobné, že dojde k dalším hnízděním. Přeji ostatním pozorovatelům štěstí a jsem zvědav, zda potvrdí chování husic rezavých, které jsem popsal. Na závěr se podělím o dobrou zprávu, že k 23. 6. všech devět mladých úspěšně dorostlo takřka do velikosti dospělých a zbarvením se jim podobalo.

Antonín Gibiš

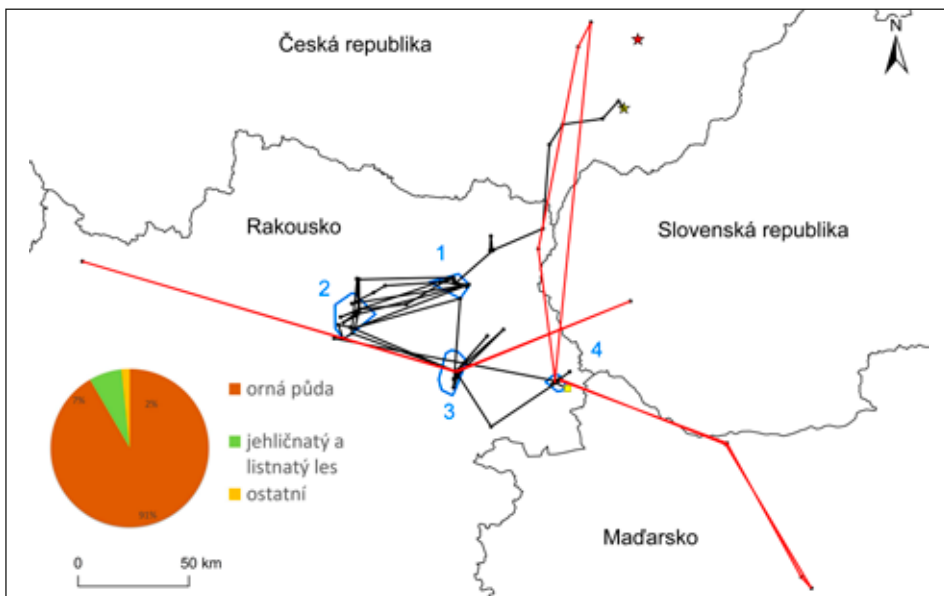
Soňa, samice raroha ze záchrané stanice Buchlovice

Další z příběhů ptáků s vysílačkami vypráví o mladé samičce vzácného druhu dravce, se kterým se záchrané stanice nesečkávají příliš často. Raroh velký je kriticky ohroženým dravcem, jehož hnízdní areál pokrývá lesostepní pásmo Eurasie. V naší přírodě se s rarohem můžeme setkat jen zřídka. V České republice hnízdí pouze na jižní Moravě, v posledních letech v počtu nepřevyšujícím tři páry. Tito jedinci patří k populaci hnízdící v Panonské nížině. Díky kroužkování a telemetrii víme, že dospělí ptáci hnízdící v Panonské nížině jsou především stálí, jen někteří jedinci se v zimních měsících vydávají na ne příliš vzdálená zimoviště. Mladí ptáci se po opuštění hnízda vydávají na svých potulkách i mimo hnízdní areál do dalších částí Evropy, ale i severní Afriky, Ruska či Kazachstánu.

Zřejmě na pohnízdni potulce se mezi Hulínem a Holešovem střetla v září 2016 samice raroha se sokolnický vedeným jestřábem. S poraněním v oblasti prsní svaloviny byla převezena do záchrané stanice Buchlovice. Po třech týdnech léčby a rehabilitace byla připravena na vypuštění zpět do volné přírody. Aby bylo možné sledovat její chování po vypuštění a posoudit schopnost přežití, dostala k ornitologickému kroužku CB 52431 telemetrické zařízení konstruované pro menší druhy dravců, pracující v režimu GPS/GSM a nabíjené solární energií. Samice (toho roční mládě) byla ve stanici pojmenována Soňa a vypuštěna 17. října 2016 na Větráku u Buchlovic. První noc po vypuštění strávila na okraji lesa v Chříbech, jen několik kilometrů od místa vypuštění. Očekávali bychom, že v následujících dnech bude v okolí zlepšovat své letové schopnosti. Ale Soňa nám ukázala, že je stále ve výborné letové kondici. Během následujících pěti dní doletěla k česko-rakouským hranicím nedaleko Břeclavi a zbytek svého života pak strávila převážně v Rakousku.

Mládě některých dravců, mezi něž patří i rarozi, mají po opuštění své rodné oblasti tendenci omezit svůj pohyb na několik míst dočasného usídlení. Je to strategie, která pomáhá mláďatům překonat kritické období, kdy musejí čelit výzvě hledání potravy v neznámé krajině a zlepšovat svoji loveckou techniku. Soňa v Rakousku postupně využívala celkem čtyři dočasné osídlené oblasti. Svou první oblast dočasného osídlení východně od obce Stockerau využívala na konci října 2016. Na začátku listopadu přeletěla Dunaj jihozápadním směrem a obsadila 80 km vzdálenou druhou oblast mezi obcemi St. Pöllten a Traismauer. Zůstala zde do 11. ledna 2017 a přitom navštěvovala i svou první oblast. Její třetí oblíbená oblast se nacházela 50 km jižně pod Vídní v okolí města Traiskirchen a využívala ji do začátku března 2017. Poté se přemístila jihozápadně do 50 km vzdálené čtvrté oblasti dočasného osídlení východně od Parndorfu, kde pobývala od března do srpna 2017.

Z třetí a čtvrté oblasti podnikla několik průzkumných výletů. Na první se vydala na konci ledna 2017. Letěla okolo Lince až k 250 km vzdálenému podhorskému městečku

Černé body (noční lokace) spojené černou a červenou (průzkumné lety) linií představují trajektorii pohybu Soni z místa vypuštění (žlutá hvězdička) po poslední známou lokaci (žlutý čtvereček) a čtyři místa dočasného usídlení (modré polygony 1, 2, 3, 4). Červená hvězdička je místo nálezu po střetu Soni s jestřábem. Graf znázorňuje habitatové preference v místech dočasného usídlení.

Sankt Ulrich im Mühlkreis (600 m n. m.), tam přenocovala a během následujícího dopoledne se vrátila zpět. Hned další den se vydala na výlet opačným směrem. Kolem Bratislavy doletěla ke 140 km vzdáleným Šenkvicím na Slovensku, kde přenocovala na kraji lesa a následující den se přes Malé Karpaty zase vrátila 160 km zpět. Na začátku března 2017 se vypravila k 300 km vzdálenému Balatonu v Maďarsku a nakonec v první polovině června 2017 podnikla výlet také do České republiky. První den uletěla 276 km k Prostějovu, pozoruhodně nedaleko k místu, kde byla na podzim loňského roku zraněna. Zde přenocovala, další den obletěla Olomouc a nocovala poblíž obce Želeč. Za další dva dny se vrátila zpět do své čtvrté oblasti dočasného osídlení stejnou trasou, kterou letěla do Rakouska po svém vypuštění ze záchrané stanice.

V polovině srpna 2017 bohužel její příběh skončil. Od 13. srpna byla z dat došlých z vysílačky patrná její nižší aktivita a 22. srpna přestala vysílačka data zasílat úplně. Soňa byla nalezena rakouským kolegou uhybnulá na louce poblíž lesa u obce Zurndorf; příčina úhynu není známa.

Letová trajektorie Soni od jejího vypuštění do poslední známé pozice byla vytvořena na podkladě 2057 lokací získaných za 288 dní jejího sledování. Rychlost letu během explorativních letů se pohybovala v rozmezí 10–50 km za hodinu.

Všechna čtyři místa dočasného usídlení se nacházela v nadmořské výšce kolem 200 m ve vlněné zemědělské krajině mezi menšími obcemi nebo na okrajích měst. Identifikovali jsme v nich 11 různých biotopů, z nichž největší plochy zaujímaly orná půda, městské a příměstské habitáty a lesy. Soňa dávala přednost orné půdě, na které bylo 91 % GPS lokací přítomných v okrcích dočasného usídlení. Nocovala na sloupech velmi vysokého napětí nebo méně často na stromech na okrajích lesů.

Soňa před vypuštěním se solárně nabíjenou telemetrickou vysílačkou

Mladé rarohy ohrožují na jejich pohnízdni potulkách mnohá lidmi způsobená nebezpečí jako změny v zemědělském hospodaření snižující potravní nabídku, popálení na sloupech vysokého napětí nebo kolize s dráty velmi vysokého napětí či větrnými turbínami, nelegální otravy a zástřely. Telemetrické sledování pomáhá rozpoznat tyto negativní faktory a zhodnotit schopnost zapojení se do populace u ptáků po jejich vypuštění ze záchrané stanice.

Lenka Rozsypalová a autorský kolektiv:
Ivan Literák, Lubomír Peške, Rainer Raab,
Péter Spakovszky, M. Tomešek, K. Tomešek

(Ne)milovaný rybník Kotvice

Neodmyslitelnou součástí rozmanité české krajiny jsou rybníky, přičemž mnoho z nich patří mezi ornitologicky významné lokality a zároveň i mezi přírodní rezervace. Jedním z takových rybníků je i Kotvice, která je součástí stejnojmenné přírodní rezervace v chráněné krajinné oblasti Poodří.

Blízkost mezinárodního letiště v Mošnově, rybníční hospodaření, činnost mysliveckého spolku či aglomerace města Studénky je jen drobný výčet antropogenních faktorů, které mohou ovlivňovat místní avifaunu. Proto Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště Správa CHKO Poodří (dále jen Správa CHKO Poodří), už před pěti lety oslovila Slezskou ornitologickou společnost, pobočku ČSO (dále jen SOS), aby zpracovala výzkum zaměřený na avifaunu rezervace včetně sledování vlivu přeletujících „vyhlídkových“ letadel na chování vodních ptáků. Ornitology, kteří rezervaci znají, jistě nepřekvapí, že v období od března do října roku 2015 SOS zjistila 131 druhů ptáků, z toho 81 hnízdících. Cílem našeho příspěvku však není zabývat se popisem ptačího společenstva rybníka, ale přiblížit čtenářům vliv drobného výčtu lidských aktivit na hodnoty lokality.

Za dobu výzkumu ornitologové zaregistrovali celkem 287 přeletů letadel. Z celkového počtu měli 276 příležitostí pozorovat reakci vodních ptáků. U ptáků zdržujících se na vodní hladině nezaznamenali žádnou prokázanou reakci. Pouze jednou hejno deseti hus velkých přeletělo asi o dvacet metrů, k jeho přemístění ale mohly samozřejmě vést i jiné důvody. U přeletujících ptáků viděli dvě prokázané reakce. Jednou změnilo směr asi 400 letících jedinců husy polní, podruhé změnilo směr hejno devíti husí velkých. Reakce je naprosto logická – za dobré viditelnosti se letící ptáci překážce prostě vyhnou. Vzhledem k minimálnímu počtu reakcí je vliv přeletujících letadel zanedbatelný. Ptáci jsou pravděpodobně na tento potenciální faktor rušení zvyklí.

Rybníkářství je bezesporu dalším činitelem, který se výrazně podepisuje na ptačím osazenstvu rybníka. Rybníky jsou však ve správě Agentury ochrany přírody a krajiny a je zde snaha provozovat hospodaření šetrné k přírodě.

Výše zmíněný ornitologický průzkum výrazně pomohl Správě CHKO Poodří k ovlivnění činnosti mysliveckého sdružení pořadajícího v dané lokalitě hony. Ještě před několika lety se zde mohla lovit pernatá zvěř bez omezení, což znamenalo pořádání nejméně dvaceti honů ročně. Do nového zřizovacího předpisu přírodní rezervace se Správě CHKO Poodří podařilo prosadit nutnost mít k této činnosti souhlas orgánu ochrany přírody. Výsledkem správního řízení bylo snížení počtu honů pouze na jeden, který se koná obvykle první sobotu v říjnu za přesně definovaných podmínek. Přestože některým čtenářům případně nemístné pořádat v přírodní rezervaci myslivecký hon, je nutné brát na zřetel dlouhodobou činnost místního mysliveckého spolku a s tím spojené tradice.

Co ale lze ovlivnit jen stěží, je počet osob a jejich chování v přírodní rezervaci. Správa CHKO Poodří měla v zájmové lokalitě na dvou místech zdejší naučné stezky a na hrázi mezi rybníky Kotvice a Nový sčítací zařízení počtu osob. V období od 1. 9. 2015 do 31. 12. 2016 zde bylo napočítáno 10 089 návštěvníků. Výsledky ukázaly, že většina návštěvníků vchází mimo naučnou stezku po hrázi mezi oběma rybníky do blízkosti ptačích hnízdišť. Při samotném průzkumu v roce 2015 dokonce ornitologové například pozorovali, jak někteří pejskaři nechají aportovat svého „miláčka“ přímo v hnízdní kolonii racků chechtavých. Samozřejmě ihned zakročili. Nevhodného chování se bohužel někdy dopouštějí i samotní ornitologové a birdeři. Příkladem může být letošní dubnové pozorování čírky modrokřídlé (*Spatula discors*). Přítomnost ptačí rarity pochopitelně vzbudila mezi birdwatcherskou komunitou obrovský zájem rybník navštívit. Vše by bylo v pořádku, kdyby zájemci o pozorování druhu respektovali červenobílou tabuli s labutí a žádostí, aby na hráz mezi rybníky Kotvice a Nový v hnízdní době, tedy od 1. dubna, nevstupovali. Na základě zveřejněných komentářů pozorování a fotografií čírky modrokřídlé je však zcela patrné, že tomu tak nebylo. Nepřímo tak samotní birdwatcheri „házejí klacky pod nohy“ organizacím snažícím se v dlouhodobém měřítku o ochranu lokality. Těžce se rybářům, myslivcům a široké veřejnosti vysvětlují pravidla chování v rezervaci, když na vlastní oči vidí desítky lidí s dalekohledy a teleobjektivy na hrázi, kde by v hnízdní době neměli co dělat.

Ptačí pozorovatelna na rybníku Kotvice

Foto: Patrik Molitor

Tabule žádající návštěvníky, aby nerušili hnízdící ptactvo

Foto: Patrik Molitor

Pohled na inkriminovanou hráz mezi rybníky Kotvice a Nový

Foto: Patrik Molitor

Závěrem si proto dovoluujeme apelovat na všechny návštěvníky, aby respektovali zmíněné tabule a šli příkladem všem, kteří tak nečiní. Nějak tušíme, že se nejedná jen o tento (ne)milovaný rybník. Děkujeme. 🐦

*Patrik Molitor, předseda Slezské ornitologické společnosti
Ivona Knebllová, vedoucí oddělení ochrany přírody
regionálního pracoviště Správa CHKO Poodří*

Úspěšné léto v ptačích rezervacích

Letošní léto v rezervacích ČSO bylo opravdu výjimečné. Na prvním místě musíme zmínit úspěšnou červnovou dárcovskou výzvu k **ptačímu parku Mnišské louky**. Během neuvěřitelných dvou dní se ČSO podařilo shromáždit částku 1 290 000 Kč, potřebnou na výkup 6 ha podmáčených pozemků. A do měsíce se částka zvedla na téměř dva miliony, což významně usnadní další rozvoj parku. Tato intenzivní dárcovská odezva nás opravdu dojala a motivuje nás k další práci pro ptáky a přírodu. Na předjednaný pozemek je řádně uzavřena platná kupní smlouva, vlastní převod se ovšem ještě pozdrží kvůli procesním zádrhelům při vkladu do katastru, komplikovaným skutečností, že dosavadní vlastník pozemku mezitím dlouhodobě odjel do zahraničí a zajištění jeho podpisů při úpravě vkladu je nyní poměrně složité. Věříme však, že situaci brzy vyřešíme a pozemek definitivně přejde pod ČSO.

Foto: Ludmila Korešová

Motivování dárcovskou podporou jsme rozjeli jednání o koupi dalších tří hektarů pozemků na Mnišských loukách

I další nový **ptačí park Kosteliska** se zdárně rozvíjí. Podařilo se nám zde vydražit pozemek o velikosti 5041 m². Jedná se o podmáčenou plochu s rákosinou na okraji Jarohněvického rybníka, jež navazuje na pozemky, které již máme ve správě od Biologického centra Akademie věd ČR a města Dubňany. Letošní hnízdní sezona tu přinesla např. pozorování bukače velkého či bukáčka malého.

Úžasná zpráva přišla v červnu i z **Josefovských luk**. Místo příslibného prodeje 3,8 ha městských pozemků ocenilo zastupitelstvo města Jaroměře dlouhodobou dobrou spoluprací schválením záměru na bezúplatný převod. Získáme tak i břehový pruh Nové Metuje podél celé severní hranice parku, kde vytvoříme odpočívadla s pozorovacími stěnami. Letošní rok přinesl opět nové druhy, poprvé se objevili husice rezavá, kulík písečný, jespák šedý, labuť zpěvná a hýl rudý.

V poslední ptačí rezervaci **Malá Lipová** hnízdí letos asi osm párů vln pestrých. Zastupitelstvo města Přerov schválilo záměr ČSO na koupi 1,3 ha klíčových pozemků, nyní se připravují podklady ke kupní smlouvě.

Darovat na ptačí rezervace je možné:

- přes zabezpečený dárcovský portál darujme.cz/projekt/1202528 – zejména pro rychlé platby kartou nebo zrychleným on-line převodem;
- klasickým **převodem na účet** s využitím následujících platebních údajů:
 - číslo transparentního účtu: 2800277111/2010;
 - specifický symbol: v případě člena ČSO členské číslo (na požádání sdělime na hoskova@birdlife.cz);
 - variabilní symbol: **77** (rozvoj ptačích rezervací dle aktuální potřeby), **771** – Josefovské louky, **772** – Mnišské louky, **773** – Kosteliska, **774** – Malá Lipová.

Více informací o rezervacích ČSO získáte na birdlife.cz/ptaci-parky-a-rezervace.

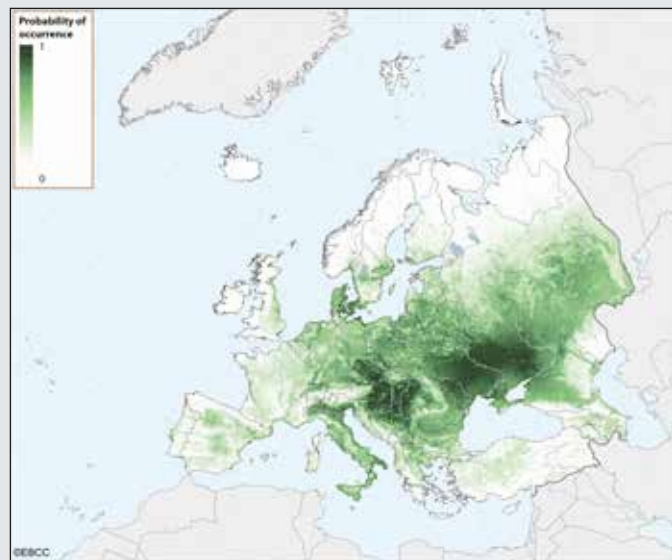
Srdečně děkujeme všem dárcům za podporu!

Lucie Hošková, Břenek Michálek, Přemysl Heralt

Pomozme kolegům na Ukrajině vydat jejich první hnízdní atlas!

Atlasy hnízdního rozšíření ptáků patří k základním ornitologickým dílům. Svůj historicky první atlas chce letos vydat také Ukrajina. Data z terénu mají ukrajinští kolegové shromážděna a nyní pracují na vydání knihy. Jelikož získat prostředky na takovýto účel je na Ukrajině krajně obtížné, obrátili se na nás s prosbou o pomoc. Vzhledem k urgentnosti a dalším okolnostem jsme se rozhodli požádat o příspěvek členy a příznivce ČSO. Svým darem můžeme přispět k tomu, aby pro Ukrajinu i pro zbytek Evropy průkopnické dílo spatřilo světlo světa.

Příspěvky lze posílat na účet číslo 2800277111/2010, var. symbol 84, specif. symbol číslo členského průkazu.

Ukrajina náleží k centrům rozšíření vrabce polního v Evropě, který vinou intenzivního zemědělství patří v mnoha západoevropských zemích mezi ohrožené druhy. Mapa z připravovaného Evropského hnízdního atlasu ukazuje pravděpodobnost výskytu (od 0 do 1) v síti 10 × 10 km.

Mapa: European Bird Census Council

Proč bychom měli přispět?

Poznání stavu avifauny je základním předpokladem k její účinné ochraně. Dle údajů BirdLife International hnízdí na Ukrajině pravidelně 272 druhů, z nichž 38 % patří mezi druhy v Evropě ohrožené. (Již teď však díky atlasu víme, že počet druhů na Ukrajině je ve skutečnosti vyšší.) Mimo jiné zde hnízdí téměř třetina evropské populace celosvětově ohroženého rákosníka ostřicového, čtvrtina evropské populace bukače velkého nebo pětina evropské populace volavky červené. Podmínky pro mapování hnízdního rozšíření ptáků na Ukrajině jsou však nepříznivé: málo amatérských ornitologů, tíživá ekonomická situace, nedostatek vybavení a rozsáhlé území, někdy obtížně dostupné. Přesto ukrajinští ornitologové dokázali zmapovat celé území státu včetně oblastí na východě země, kde probíhá ozbrojený konflikt. Do mapování se zapojilo 115 ornitologů. Ostatně jejich zaujetí jsme měli možnost poznat osobně při terénním školení v metodice atlasu v roce 2014 v Kyjevě a okolí.

Naši ukrajinští kolegové již část potřebných peněz získali, ovšem ještě přibližně 90 tisíc Kč jim schází k tomu, aby mohli atlas vydat. Svým příspěvkem máme možnost podpořit dílo, které bude sloužit ochraně ptáků na Ukrajině i v celé Evropě. A máme také možnost touto cestou začít vracet podporu, které se nám dříve dostávalo z ekonomicky vyspělejších zemí.

Petr Voříšek

Vycházky naruby

Ptáci na jaře, stejně jako jakýkoli jiný rok, zpívali o překot. Vítání ptačího zpěvu ale letos štěstí nepřálo. Přišel zákaz akcí. Všichni, kteří někdy vycházku vedli, mi jistě dají za pravdu, že lidé je mají rádi a opakovaně se na ně vrací. Někteří organizátoři proto udělali alespoň akci „sami pro sebe“ a lidem ji zprostředkovali po sítích. To aby z ní ostatní také něco měli a oni se svými návštěvníky zůstali v kontaktu. Ze stejného důvodu se letos narodil i *Ornitolog na drátě*. Nejen členům ČSO, ale i všem dalším zájemcům se snažil přiblížit úžasný svět ptáků a nahradit tak Vítání. Ukazoval, co všechno se dá v přírodě sledovat, když se tam vydáme sami nebo v rodinném kruhu. A zůstali jsme díky němu v kontaktu. Nejúspěšnější díl Určování ptáků dosáhl téměř 5 000 zhlédnutí! Toto číslo se blíží počtu návštěvníků Vítání v době, kdy vyjde počasí, úplně ho ale nenahradí.

Všechny díly pořadu můžete zhlédnout zde:

birdlife.cz/ornitolog-na-drate.

Foto: Klára Hlubocká

Současné složení psí jednotky ČSO: Chesapeake Bay retrivři Viky a Irbis

Irbis – nová posila psí jednotky ČSO

Kladení otrávených návnad s jedem karbofuranem je nejen zakázané, ale především velmi kruté a bohužel stále rozšířené. Karbofuran je smrtelně nebezpečný pro dravce, psa i člověka. ČSO bojuje s travíči pomocí „psí jednotky“ složené z psovodky a speciálně cvičených psů, kteří vyhledávají uhynulá zvířata a otrávené návnady. Dlouhodobě dobře spolupracujeme s Policií ČR, která bere situaci čím dál vážněji a zodpovědněji. V roce 2018 pomohli naši Chesapeake Bay retrivři Sam a Viky najít a předat policii 15 zdokumentovaných případů trávení, loni už 24 a letos jen během prvního půl roku už 17, včetně luňáků červených nebo vytrávených hnízd orlů mořských! Tedy ani období celostátní karantény travíče nezastavilo.

Po nečekaném úhynu zkušeného psa Sama zůstal na práci mladší, i když už také plně vycvičený Viky. Potřebovali jsme tedy obnovit akceschopnost psí jednotky – především koupit, vybavit a vycvičit další štěně.

Většina práce psí jednotky je sice finančně pokryta z projektu PannonEagle Life, na nové štěně a další vybavení však už projektové finance nestačí. Obrátili jsme se proto na veřejnost s žádostí o finanční podporu a během dvou týdnů se sešlo **133 000 Kč**. Získali jsme tak peníze nejen na štěně, ale i na základní péči o něj a také na šest foto-pastí, které pomohou se sledováním hnízd a jednotlivých ptáků a po dohodě s Policií ČR i s odhalováním pachatelů trávení.

Ve středu 15. července si tedy psovodka Klára Hlubocká přivezla domů novou posilu – malou fenku Irbis Chesapeakeheart, pocházející ze špičkové chovatelské stanice Chesapeake Bay retrivřů, zaměřené na pracovní psy. Irbis teď projde základním i speciálním výcvikem, kdy se naučí vyhledávat mrtvá zvířata a otrávené návnady, a to tak, aby se jich ani trochu nedotkla.

Výzva na rozvoj psí protitravičské jednotky je stále otevřená. Pokud se sejdou další peníze, pořídíme i čtyři satelitní vysílačky, které umístíme na zachráněné ptáky nebo mláďata vzácných orlů a budeme po dva roky sledovat jejich další osud a v případě akutní potřeby je snáze dohledáme a pomůžeme jim. Jedna vysílačka s příslušenstvím a její provoz na dva roky stojí 25 000 Kč. Případné další peníze použijeme na analýzy vzorků, další technické vybavení nebo na osvětlu – konkrétně na sérii vzdělávacích videí.

Na podporu práce protitravičské jednotky lze snadno darovat na zabezpečeném portálu <https://www.darujme.cz/projekt/1203285> nebo přímo převodem na účet **2800277111/2010, v. s. 28, s. s. členské číslo ČSO.**

**SRDEČNĚ DĚKUJEME VŠEM DÁRCŮM!
PŘI SPOLEČNÉM ÚSILÍ SNAD UŽ KONEČNĚ TY TRAVÍČE
ZASTAVÍME NEBO ODRADÍME!**

Lucie Hošková a Klára Hlubocká

Foto: Matěj Dobruský

Na vycházkách v pražském Radotíně jsme pozorovali nejen ptáky, ale také netopýry

Foto: Gabriela Dobruská

V Praze na Zbraslavi nám nad hlavami svištěly letky rorýsů; ptáci zalétali do větracích otvorů na hnízdiště, které bylo během rekonstrukce zachováno

Proto jakmile to jen trochu šlo, začaly Vycházky za ptačími sousedy. A nejen za nimi, ale leckde i za netopýry. Jen bylo nutné uhlídat počet návštěvníků. Těchto vycházek letos proběhlo 26, téměř čtyřikrát více než loni! To nám ukázalo, že vycházky mají rádi i ti, kdo je dělají. Ve Staré Boleslavi dokonce pro velký počet zájemců vypsalí ve stejný den ještě druhou vycházku.

Já sama jsem vedla dvě vycházky a obě byly plně obsazené. Naše kroky směřovaly za hnízdišti jirčinek, rorýsů a za netopýry. Kdo se těchto vycházek zúčastnil, ví, jakou pozornost vyvolá dav, který se dívá lidem do oken a pozoruje podstřeší paneláků. Občas se odhrne záclona, kolemjdoucí se ke skupince přidá i s čerstvě naplněným nákupním košíkem. V místě, kde čekáme na netopýry a pozorujeme mláďata kalousů, se na balkonech objevují lidé. Ti odvážnější přijdou k nám, třeba i jen v domácích papučích a v županu. A zůstanou až do konce.

Snad mi dá někdo z dalších organizátorů za pravdu, že to je právě to, proč vycházky děláme rádi. Alespoň pro mě je to hnacím motorem – zájem lidí o ptáky, informace o nich a cesty, jak jim pomoci. Slova „Bylo to báječné“ zahřejí u srdce jistě nejen mě a ujistí, že to mělo smysl.

Věřím, že na podzim se setkáme na Festivalu ptactva a budeme společně pozorovat migrující ptáky. Všem přeji spoustu ptáků, návštěvníkům krásné zážitky, organizátorům spokojené návštěvníky. A pokud to dopadne jinak, nezapomeňte, že za ptáky můžeme jít i s rodinou, s nejbližšími přáteli nebo i sami. Kam se vydat, se dočtete třeba v knize *Kam za ptáky v České republice* nebo na našem webu birdlife.cz/kamnaptaky.

Všem přeji krásné zážitky při pozorování ptáků!

Gabriela Dobruská

Ptáčkaření na vlnách

Foto: Tomáš Grim

„Protože jsem spatřil albatrosa, náležím nyní k vyššímu řádu smrtelníků.“¹

Jeden z nejznámějších citátů o ptácích vůbec. Svůj dojem přírodovědec Robert Cushman Murphy literárně znesmrtlnil těsně po druhé světové válce. Pod to, co píše dál, bych se bez výhrad podepsal i dnes: „Poblíž, v raním světle, prolétal ten dlouho očekávaný opeřenec, ve svém živlu dokonce ještě majestátnější, než jsem očekával.“

Jeho patetická slova jsou poplatná době před první světovou válkou, kdy si své dojmy zapisoval. Faktem však zůstává, že monumentální albatrosi a další trubkonosí letoví místří patří k nejpůsobivějším opeřencům: zkuste hádat, kterému ptačímu rodu patří úvodní záběry legendárního seriálu BBC *Život ptáků* pod taktovkou Davida Attenborougha...

Albatrosi vám změní měřítko: „elegantní let“ racka se po setkání s nimi stává „upachtěným nemotorným plácáním“.

Radost ptáčkařská největší aneb den s opeřenci na moři

(zápis z lodního deníku 13. 5. 2019, trasa Tenerife – Gran Canaria – Fuerteventura)

„Moc naději dnešnímu seawatchingu nedávám: dvě cesty po moři minulý týden vydaly celkem stovky mořských ptáků, konkrétně stovky buřňáků severoatlantských (*Calonectris borealis*) a nic dalšího. A to ještě ušlo: seawatching někdy skutečně bývá doslova *pozorování moře*, tedy ptákuprosté vodní hladiny. Nakonec i v těch nejbohatších vodách většinu času pozorovatel jen marně civí do modra...“

S rozedněním si na vlnách dávám první z několika káv. Fungují: hned mě praští do očí buřňák-prcek, téměř poloviční velikosti co *C. borealis*, který se (díky ti!) míhá zorným polem simultánně s – jak je vzápětí i podle zbarvení jasné – endemickým druhem zvaným buřňák makaronéský (*Puffinus baroli*). První pozorování zaznamenané členy českého ptáčkařského Klubu 300 – aleluja!

Dalších několik hodin a desítek kilometrů se nic neděje. Jednotliví buřňáci severoatlantští, občas ve volných skupinkách, jak mívají ve zvyku. Drobyky oproti stovkovým hejnům z minulého týdne...

... až – co je šlaka tenhle hodně tmavý štíhlý „rybák“ klouzavým letem těsně kopírující vlny?! Samozřejmě, že tohle rybák není! A takhle *C. borealis*, který je navíc světlý, fakt nelítá! Na dojmy ze vzdáleného fleku se nakonec spoléhat nemusím: našťestí si to totiž tenhle solitér (srov. s hejnovým *C. borealis*) míří ze situace „na hranici viditelnosti“ pěkně k trajektu a je to... buřňák Bulwerův (*Bulweria bulwerii*). Pro mě opět „lajfír“ (nový, dosud neviděný druh, stejně jako ostatní dva trubkonosci). Takže aleluja podruhé! ;-)

A zase se nic neděje. Klasický „feast & famine“ (hodokvas & hladomor), tak důvěrně známý z tropických dešťáků. Tentokrát v prostředí, které se může jevit jako přehlednější a birdvočovatelnější než bujarý

„Žádná jiná oblast otevřeného moře, snad kromě částí kolem Antarktidy, se nemůže srovnávat s pelagickým výletem z jihoafrického Kapského Města, kde lze pozorovat neuvěřitelné počty druhů i jedinců mořských ptáků.“² Ano, tak: v tomhle chumlu jich bylo 27 druhů! Včetně několika „našinců“ (rybák obecný, chaluha pomořanská, komorán velký ssp. lucidus). Show ale úplně ukradlo 14 druhů trubkonosých. Mys Dobré naděje, JAR.

Foto: Tomáš Grim

Buřňák lední (*Fulmarus glacialis*), jediný druh, který jsme viděli a pohodlně fotili z větší lodi na tomto „pelagic tripu“ (tj. na otevřeném moři). Mnohem ptáčkařsky produktivnější byl výlet na nedaleký ostrůvek Bleiksaya – ale za tu cenu, že z malého člunu nešlo rozumně fotografovat. Podobné kompromisy je při plánování mořského ptáčkaření třeba brát v úvahu. Andøya, Vesterály, Norsko.

deštný les – ovšem pouze neznalé suchozemské kryse: vždyť se hýbe pozorovaný objekt (který letí cik cak bez jasné směrové očekávatelnosti), vlny (které jej přerušovaně překrývají), loď (která spěchá do cíle), na níž se pokoušíte (sic) udržet v poloze stojmo, a nezávisle na vás, lodi, vlnách i zvířeti se ještě komihá dalekohled či fotoaparát a pochopitelně vaše trávicí ústrojí... Ano, šanci prokounout ID znaky – natož pořídit kloudný záběr – těžko označit jako tutovou. Jak na to?

Kropit, kropit, kropit. Jakmile se objevují další UFO, dosud neidentifikova(tel)né létající objekty, kropím v rychlých dávkách přibližně směrem, kde jsem ufouny zahlídl (v hledáčku fotoaparátu nejsou ptáci vzhledem k vzdálenosti vidět). A teleobjektivem smýkám rychle doprava, doleva, nahoru, dolů (orientační body chybí, vlny se hnuly, loď taky a co se to safra hejblo ve mně?!).

A jde to: fotky jsem akorát musel stáhnout do laptopu, abych na větší obrazovce buřňáci zrní vůbec našel. Celkem 128 fotek, z toho rovných 100 záběrů moře (tj. 28 fotek, kde pár pixelů zabírá taky peří). Záběry jasné potvrzují to, co jsem chvílemi poznal i v kukru: několik desítek (! srov. Svensson a spol.: jen vzácné vidění na otevřeném moři) buřňáčeků běločelých (*Pelagodroma marina*). Opět první pozorování v soutěži Klubu 300...“

Inu, Kanáry – to není jen lokalita pro plážové válečky koulivé. V květnu není vedro, vzduch se nevlí a pozorování se může hodně vydařit. Ale pozor, může přijít *calima*, horký vzduch s pískem ze Sahary. To je pak obloha běžová a závidíte válečům koulivým...

Rady k nezaplacení

- **Šance?** Má každý: k moři jezdíme alespoň občas snad všichni. A mořské ptákaření je zážitek silně adrenalinový i návykový.
- **Loď?** Pozornému čtenáři článku o Antarktidě³ neuniklo, že loď, na které jsem se plavil, byla *velká*. Proč? 1) Vysoká stabilita (ale i na druhé největší lodi, která má povolení vstoupit do antarktických vod, bylo focení a pozorování často docela výzva); 2) přístřeší, jež oceníte v polární vichřici³ i pod mikrovlnkovým sluncem na rovníku⁴; 3) možnost pozorovat a fotit z palub různé výšky nad hladinou (různé druhy létají často v různých výškách); 4) čím výš na lodi, tím líp pro pozorování: vidíte dál + větší šance, že zvíře bude ne proti „přepálené“ světlé obloze, ale proti tmavším vlnám, navíc z vyšších palub uvidíte to, co nemáte z malé jachty šanci zahlédnout přes okolní vlny; 5) na velkou loď se vleze víc lidí: k průvodcům (vydáte-li se s organizovanou výpravou) přidejte další páry očí pro přírodu nadšených spolecestujících a lodní rozhlas, který vás okamžitě informuje o novinkách – zde výjimečně platí jinak nesmyslné pořekadlo „čím víc, tím líp“.
- **Rychlost?** Potřebujete pomalost: ta je, včetně rychlosti nulové (při zastávkách na focení), samozřejmostí na specializovaných ptákařských mořských výpravách. Na komerčních dopravních linkách doporučuji ověřit si, která z firem je nejslimáčtější. Např. na Kanárských ostrovech oceníte společnost *Naviera Armas*. Zvláště až kolem vás prosvítí konkurenční „raketa“, která i absencí otevřené paluby mění šance na pozorování ptactva na nulu.
- **Orientace?** Těžká: „vlevo od vrcholu táhlejší vlny směrem...“ nepomůže – než větu dopovíte, je po vlně. Takže ciferník: směr v ose přídě je dvanáctá hodina, směr v ose zádě je šestá, at už se loď zmítá kamkoli. Odhadnout vzdálenost je náročnější. No, spíš nemožné. Proto uvažujeme, jako kdyby pohled na „seascape“ (mořskou krajinu) ztratil třetí rozměr (jako na ploché fotografii) a použijeme prostou geometrii: „... cosi sviští na desáté hodině ve třech čtvrtinách pod horizontem, doleva“. Ano, jak píše Lars Svensson a spol.: „Pro začátečníka může seawatching představovat skličující zkušenost...“
- **Focení?** V ruce je často lepší mít foťák než dalekohled: než přerádníte z druhého na první, je váš nový mořský známý v tradá... Navíc určování mořských UHP je alchymie – fotodokumentace je zásadní. Bez ní bude tvrzení, že jsme viděli něco zajímavého, doslova *na vodě*.
- **Playback?** Akustickou pomůcku k určování či lákání nepotřebujete, mořské druhy totiž na volném moři mlčí. Playback uvádím jen jako oslí můstek k mimořádně zajímavým (poněvaď bizarním) hlasům, které vydávají různí buňákovití či alkovití na hnízdišti.
- **Hnusy?** Lákat však lze. Pachově. Hodně pachově. *Chumming* obnáší servírování zrůdně smrdícího rybího oleje a rozkládajících se různých tělesných částí ryb mlsným jazýčkům albatrosů & comp. Neodolají nejen oni: často se houfně přidávají i ptákaři... To celý cyklus posiluje pozitivní zpětnou vazbu; ano, tou, která pohání atomový výbuch – což celkem odpovídá pocitům, které *chumming* v trávicím traktu mořského birdera odpálí...
- **Stravování?** Jestli na něj máte žaludek... A hlavně *velkou* loď: při pohledu na tu „pramičku“, s níž jsme měli vyplout do jihoafrických vod, se mi zvedl žaludek už v přístavu. Realita předčila očekávání: mys Dobré naděje jsem si přejmenoval na mys Naprosté beznaděje (i zkušený výzkumník ekologie albatrosů mi pak prozradil, že ony čtyřmetrové vlny byly nadstandard a že celý den problil i on). Má večere se tehdy vrátila – přesněji řečeno vrhla – do svého původního biotopu očekávatelně, bleskově; dát si mořské plody den před pelagickou výpravou mi přijde až hlubinně psycho(pato)logické...

Mezi hodokvasem a hladomorem

Seawatching, tedy pozorování mořských ptáků, je intenzivní zkušenost: kratičká „hostinná“ období frenetické aktivity, kdy jsou ptáci všude a pozorovatel je doslova zahlcen, jsou oddělená nesnesitelně dlouhými „hladomornými“ hodinami, kde je všude ticho a klid.

Pokud vám to zní povědomě, jste na správné stopě: větu jsem bez úprav zkopíroval z nedávného článku o „nesnesitelné lehkosti tropického birdwatchingu“.⁵ Platí přes kopírák v deštinném lese i na volném moři. Neznám jiné prostředí kdekoli na Zemi, kde by birding byl taková „houpačka“. Mořský *feast and famine* je ale ještě vyhocenější. Proč?

Tropický hodokvas (*feast*) je dán tzv. smíšenými hejny: lesem putuje obří oblak, k němuž se přidávají (a vzápětí z něj odcházejí) desítky ptáků (a často i desítky *druhů* ptáků). I když takové hejno několik

Foto: Tomáš Grim

Krásný ravec Sabinův (*Xema sabini*) mě fascinuje i ekologicky: ač hnízdí v arktické tundře, je – na rozdíl od ostatních tam hnízdících racků – přesrovníkovým migrantem. Isla de la Plata, Ekvádor.

Foto: Tomáš Grim

Buňáčí vzhledem neoslň. To spíš počtem. Zde jdou příkladem buňáčí třepetaví (*Puffinus gavia*). Tiritiri Matangi, Nový Zéland.

hodin nepotkáte (hladomor, *famine*), stejně procházíte teritorii druhů usedlých – šance něco vidět je skoro pořád.

Mořský hodokvas určuje přítomnost potravy, která není tak rovnoměrně rozptýlená jako v tropickém lese. Oceánské „samoobsluhy“ mají ostřeji vymezené hranice. Celosvětově nejextrémnější příklad je slavná Antarktická konvergence.³ A ptákařské bárky nejdou po ptáčích naslepo – radarem vyhledávají rybářské lodě, které lákají buňáky, buňáčky, albatrosy... po tisících!

Pod rouškou zájmu o velryby

Pozorování ptáků je pro podivíny. Z nějakého nejasného důvodu je naopak pozorování mořských savců pokládáno za normální (jak pro koho!). Praktické důsledky jsou zřejmé: než marně shánět ptákařskou mořskou túru (v řadě přístavů neexistující), je snazší předstírat zájem o velryby a jinou savčí žoužel a vyrazit na savcostřednou túru (v řadě turisticky frekventovaných přístavů existující).

Výprava na delfíny, velryby či želvy poskytuje řadu zajímavých pozorování. To máte fregatky, tereje, pelikány... Nevýhody ale má: na mé první takové túře v Mexiku personál a spolecestující neprohlédli mou ptákařskou lstivost. Necháпали, proč můj dalekohled a fotoaparát soustavně mířil opačným směrem, než se plácali delfíni, velryby a želvy (a mířil tam, kde se skvěly fregatky, terejové, pelikáni...). Furt do mě štouchali jak do brambor a samé „Velryba, pane, tááámhle!“. Pořesil jsem to citlivě: několik rychlých fotovaknutí směrem k velrybě, blesková kontrola náhledové obrazovky a nadšený výkřik „Wow, ta se povedla, takový štígro! Velrybu mám, jdu na fregatky!“ (a pro sebe v duchu: „Nesmím tu kytovčí šmouhu zapomenout hned vymazat...“).

Podobný *pelagic trip* mi u pacifického pobřeží Kanady vydal buňáka temného (*Ardenna grisea*). Tento „šedák“ se mi zapsal do paměti nesmazatelně až o dvě dekády později. Prokřehle jsem jej pozoroval v antarktických vodách a jen o pár týdnů na to zas; v horkém vřoucí vzduchu Rudého moře v izraelském Eilatlu – ikonický obrázek neuvěřitelných prostorových měřítek, která jsou pro mořské ptáky normální.

Proto není domácí příprava na mořské ptákaření nikdy perfektní: víc než v jakémkoli jiném prostředí na moři platí, že cokoli se může zatoulat kamkoli. Oceán je vlastně opakem tropického dešťáku; tam zatoulanci prakticky neexistují.

Strategie Nicka Cartera „Vždy ve střehu!“ se vyplácí. Po třech týdnech, co hypnotizujete oceán, přestanete čekat překvapení. Pak přijde. V záběru je 83 ptáků, z nich jsme čekali 82: vidíme 61 albatrosů černobrvých (*Thalassarche melanophris*), 10 buňňáků temných, 7 kormoránů modrookých (*Leucocarbo atriceps*), 4 tučňáky magellanské (*Spheniscus magellanicus*) a – hle! – jednoho albatrosa Bullerova (*Thalassarche bulleri*). Slušně vychovaní jedinci tohoto druhu touto dobou (leden) hnízdí na Novém Zélandu (ti nehnízdící se toulají k pacifickému pobřeží Chile). A takhle to vypadá v té slavné Antarktické konvergenci³ – tento výřez klonujte a klonujte... Drakeův průliv, Pacifik/Atlantik.

Buňňáček běločelý připomíná létající rybu! Jedno z nečekaných překvapení na pravidelné trajektové lince. Kanárské ostrovy.

Elegance *faetona* snad nenechá chladným nikoho. Mě nenechává chladným ani biologie tohoto rodu. Na Fuerteventuře (Kanárské ostrovy) hnízdil f. červenozobý (*Phaethon aethereus*) v poušti. Na Tahiti hnízdil f. žlutozobý (*P. lepturus*) hluboko ve vnitrozemí, v nitru vlhkého deštného lesa. Pacifik mezi Tahiti a Moorea, Francouzská Polynésie.

Tuhle rybu racek arabský (*Larus hemprichii*) neuložil. V očekávatelně pojmenované společnosti – s buňňákem arabským (*Bulweria fallax*) a b. perským (*Puffinus persicus*) – se přičivil na „chummingu“. Tuto trojici potkáte v Indickém oceánu v okolí Arabského poloostrova. Mirbat, Omán.

Mořské ptáčkaření pro suchozemské krysy?

Rekreaci na divoce se zmitajících vlnách si ani sám často neužiju („Kde jsem zas nechal Kinedryl?!“). Chápu tedy, že mnozí z vás se bez buňňáků, buňňáčků, buňňíků a bouří externích i interních obejdou. Nebo lze i jinak?

Šance pozorovat albatrosa z pevniny je malá: z mnoha tisíc albatrosů na antarktické plavbě jsem viděl jen jednoho tak, že by byl pozorovatelný i ze souše – zatoulance v kanálu Beagle.

S buňňáky je lehčí pořizeni. Svého prvního jsem pozoroval už z pevniny v Portugalsku: buňňák severoatlantský tam hnízdí jen pár kilometrů od pobřeží, na ostrůvcích Berlenga.⁶ Hejna buňňáka šedého (*C. diomedea*), od něž byl předešlý nedávno oddělen, šlo pozorovat z pláže na řeckém ostrově Lesbos. I můj první exotický buňňák (bělobradý *Procellaria aequinoctialis*) se zatoulal jen pár set metrů od pláže v jižní Brazílii.

Jistota jsou spíš ptačí bazary. Na některé z nich je třeba se přepravit lodí, pak se ale objedete bez námořnický eiffelovkového kroku. Severoevropská špička je ostrůvek Hornøya, jen 10 minut loďkou od norského Varangeru. Skvělý je i ostrůvek Bleiksøya ve Vesterálském souostroví (ale v hnízdním období zákaz vstupu; pozoruje se ze zodiaků). A ještě blíž je ovšem německý Helgoland.

Úplným odpůrcům pohybu po moři nezbyvá než volit severonorský Ekkeroy či jihonorský Runde. Na oba se dostanete po souše.

Královská třída birdingu

Když takto naši živou zkušenost vyjádřil spolucestující na naší jihoafrické kocábce, nemohl jsem než souhlasit – moje trávicí soustava si užívala na volném moři „maximum turbulenc“ šest hodin (hodiny menších vln před a po nepočítám). Zázitek to však byl fenomenální. Už na molu, kde se kapitán představil jako Alan Blacklaws („Černozákoník“) a lodička nesla nápis *Destiny* („Osud“).

Na to, aby „mořské potvory“ rozbušily vaše srdce, nemusíte být v soutěživé náladě (jako jsem byl při psaní úvodní ukázky z deníku). Svědčí o tom i nadšené výrazy prostých občanů, neptáčkařů, kteří se právě přidali „k vyššímu řádu smrtelníků“.

Literatura

- 1 Murphy R. C. 1947: *Logbook for Grace: Whaling Brig Daisy, 1912–1913*. Macmillan, New York.
- 2 Beletsky L. 2010: *Global Birding: Traveling the World in Search of Birds*. National Geographic, Washington.
- 3 Grim T. 2019: Poslední opravdová divočina. Ptačí svět 26(3): 29–28.
- 4 Grim T. 2001: Sumatra – Here we come again. Ptačí svět 8(3): 12.
- 5 Grim T. 2014: Nesnesitelná lehkost tropického birdwatchingu. Ptačí svět 21(3): 9–11.
- 6 Grim T. 1999: Portugalsko. Ptačí svět 6(2): 12.

Tomáš Grim | je ptáčkařem na volné noze a této „profesi“ navrhuje říkat „freebird“. Za skoro 7 let v zahraničí měl to štěstí navštívit přes 70 zemí na všech 7 kontinentech a pozorovat přes 4 000 ptačích druhů. Rád své zážitky sdílí na promítáních, v článkách i knihách (spoluautor „Nejlepší ptačí knihy roku 2017“, cenu uděluje časopis *British Birds* a *British Trust for Ornithology*).

MORE

NL PURE
V JEDNOTĚ
S PŘÍRODOU

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK

DÍKY
DOKONALÉ
OPTICKÉ KVALITĚ
SPOLEHLIVĚ
URČÍTE KAŽDÝ
DRUH

LEPŠÍ
POHLED
NA
SVĚT

Pěnice pokřovní
Sylvia curruca

MeoStar S2 82 HD

MeoStar B1 10 × 42 HD

Exkluzivní nabídka nejoblíbenějších modelů pro členy ČSO:

- **MEOSTAR S2 82 HD**
okulár 30–60× WA
okulár 20–70×
- **PŘÍSLUŠENSTVÍ**
Adaptér S2
Lišta S2
MeoPix
Fotoadaptér
Brašna S2 Stay-on-case
Meopta/Manfrotto stativ
- **BINOKULÁRY**
MeoStar B1 8 × 32
MeoStar B1 8 × 42
MeoStar B1 10 × 50
MeoStar B1 10 × 42 HD
MeoStar B1 12 × 50 HD
MeoStar B1 15 × 56 HD

15%
sleva

na nejoblíbenější
produkty*

Doporučeno
Českou společností ornitologickou

Bližší informace a objednávkový formulář na www.birdlife.cz

* doporučené maloobchodní ceny pro členy ČSO

Meopta – optika, s. r. o., Kabelíkova 1, 750 02 Přerov
tel. +420 581 241 111 | e-mail: meopta@meopta.com
www.meoptasportsoptics.com | www.meopta.com

ČESKÁ
OPTIKA
od roku
1933